

นายห้างป่าไม้

สี่สัปดาห์ตลอดปี

พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง)

กิตติชัย วัฒนานุกร

‘นายห้างป่าไม้’ สืบชีวิตอดีตล้านนา

พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม 2558 จำนวน 1000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่สอง (ฉบับปรับปรุง) ตุลาคม 2558 จำนวน 1000 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

กิตติชัย วัฒนานิกร

‘นายห้างป่าไม้’ สืบชีวิตอดีตล้านนา- เชียงใหม่: สันติภาพแพ็คพริ้นท์
เชียงใหม่ 2558

260 หน้า

กิตติชัย วัฒนานิกร, นักวิชาการ

ISBN 978-616-394-756-7

เจ้าของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร

248/8 หมู่บ้านเชียงใหม่กรีนวัลเลย์

ถนนเชียงใหม่-แมริม

หมู่ 1 ต.ริมใต้ อ.แมริม

จ.เชียงใหม่ 50180

ผู้เขียน กิตติชัย วัฒนานิกร

พิมพ์ที่ บริษัทสันติภาพแพ็คพริ้นท์ จำกัด

214-216 ถ.แก้วนรรัฐ ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000

คำนำพิมพ์ครั้งที่สอง (ฉบับปรับปรุง)

หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่สอง หลังจากได้รับการตอบรับอย่างดีจากผู้อ่านในการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2558 ในการพิมพ์ครั้งนี้ผู้เขียนได้เพิ่มเติมรูปภาพและเนื้อหาเข้าไปบางส่วน พร้อมกับเพิ่มดัชนีนายห้างป่าไม้และบันทึกท้ายเล่ม ซึ่งแจ่มถึงเรื่องราวความเป็นมาของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งแม้ตั้งใจให้อ่านสนุกด้วยความเพลิดเพลิน แต่เนื้อหายังคงความเป็น **‘สารคดีเชิงประวัติศาสตร์’** ที่มีใช้ **‘เรื่องเล่าที่เลื่อนลอย’**

ผู้เขียน

เกริ่นนำ

หนังสือเล่มนี้ได้นำเรื่องราวของนายห้างฝรั่งทำป่าไม้ในสังคมล้านนาสมัยอดีตมาเล่าสู่กันฟัง เป็นเรื่องราวตั้งแต่สมัยที่ฝรั่งค้าไม้รุ่นบุกเบิกสองคนแรกได้เริ่มเข้ามาทำธุรกิจไม้สักในล้านนาอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ.2427 จนกระทั่งบริษัททำไม้ทั้งหลายของฝรั่งหมดสัญญาสัมปทานในปี พ.ศ.2497 โดยตั้งใจให้เป็นงานเขียนที่อ่านสบายๆ ด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เคร่งเครียดเหมือนอ่านตำราวิชาประวัติศาสตร์ที่หลายคน (รวมผู้เขียน) เป็นไม้เบื่อไม้เมามาตั้งแต่สมัยยังเด็ก

สิ่งที่นำมาเล่าในหนังสือจะเริ่มจากสภาพสังคมล้านนาตั้งแต่สมัยที่ฝรั่งค้าไม้รุ่นบุกเบิกสองคนแรก ซึ่งมีบุคลิก นิสัยใจคอ และความเป็นมาที่น่าทึ่งระดับ ‘ตำนาน’ เข้ามาในล้านนา เล่าถึงความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันหลายแง่มุมของฝรั่งค้าไม้สองคนนี้ รวมถึงนายห้างป่าไม้ฝรั่งรุ่นหลังๆ กับคนพื้นถิ่นทุกระดับชั้น ตั้งแต่เจ้าหลวง คนลาวเจ้าของพื้นที่ และคนเชื้อชาติอื่นที่อาศัยล้านนาเป็นที่ทำกินตลอดจนถึงเรื่องราวชีวิตครอบครัวกับภรรยา ‘คนเมือง’ ของฝรั่งเหล่านั้น ทั้งนี้เป็นการเล่าเรื่องที่ได้จากการอ่าน รวบรวม ศึกษา และถ่ายทอดออกมาตามแบบฉบับและสำนวนของผู้เขียน ที่ตั้งใจจะให้ผู้อ่านเห็นภาพอดีตของคนทุกชนชั้นในช่วงเวลา 70 ปีก่อนถึงถึงพุทธกาล

ภาพเหล่านี้เป็นความทรงจำในถิ่นล้านนาที่เริ่มต้นมากกว่า 130 ปีที่แล้ว เป็นภาพของการแก่งแย่ง หักเหลี่ยม แฝงด้วยอิทธิพลทุกระดับในธุรกิจค้าไม้สัก แต่ก็สอดแทรกด้วยความสงบที่มีเพียงเสียง

ธรรมชาติในป่าเขา ซึ่งบางครั้งกลับอันตรายยิ่งนักต่อคนทำป่าไม้ พร้อมกันนั้นยังมีภาพความน่ารักน่าชังน่าขบขัน ปนด้วยความเจ้าชู้ ประตุไม้ (หลังวัดมหาวัน) ของฝรั่งหนุ่มยุคนั้น แต่ก็กลับมีภาพของความน่าประหลาดพิเรนทร์อันเกิดจากสัตว์ (เดรัจฉาน) หรือแม้แต่ น้ำมือมนุษย์ (ผู้เจริญ) ปะปนเข้ามาด้วย

หนังสือเล่มนี้เขียนในแบบฉบับของนักประวัติศาสตร์ ‘มือสมัครเล่น’ ที่ไม่เคร่งครัดกับระเบียบแบบแผนของนักวิชาการ (แม้ตนเองจะได้ชื่อว่าเป็นนักวิชาการ แต่ไม่เกี่ยวข้องใดๆ กับวิชาประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงน่าจะขอใช้สิทธิ์มือสมัครเล่นได้) พร้อมกันนั้นได้สอดแทรกความคิดความเห็นของตนเองที่มีต่อเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตเข้าไปด้วยเพื่อปรุงรส ‘อาหารสมอง’ เล่มนี้ไม่ให้อึดอัดจนเกินไป (เดี๋ยวผู้อ่านจะปรามาสว่าเขียนหนังสืออ่านแล้วเหมือนกินกล้วยเดี่ยว ต้มยำไม่ใส่พริก มะนาว)

ข้อมูลที่นำมาเขียนในหนังสือเล่มนี้ได้อ้างอิงจากหนังสือเรื่อง ‘Louis and the King of Siam’ ซึ่งเขียนโดย W S Bristowe นักธรรมชาติวิทยาที่บั้นปลายชีวิตหันมาเขียนหนังสือเกี่ยวกับลูกชายของหม่อมแอนนาผู้โด่งดังจากนวนิยายลงโลกในราชสำนักสยาม อ้างอิงจากหนังสือเรื่อง ‘Teak-Wallah’ ซึ่งเขียนโดย R Campbell ฝรั่งทำไม้ของบริษัท ‘แองโกลสยาม’ ที่เข้ามาทำงานในถิ่นล้านนาเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ใหม่ๆ แต่ภายหลังกลายเป็นนักเขียนอารมณ์สุนทรีย์ อ้างอิงจากบันทึกเรื่อง *Chiangmai Record* ของ D F Macfie ผู้จัดการป่าไม้ชาวสกอตที่เข้ามาสู่ล้านนาตั้งแต่ช่วงกลางการครองราชย์ของในหลวงรัชกาลที่ 5 จนจบชีวิตในเมืองไทยเมื่อสิ้นสุด

สงครามโลกครั้งที่ 2 และอ้างอิงจากหนังสือเรื่อง ‘บรรพชนคนทำป่าไม้จากอังกฤษและจีนสู่สยาม’ ซึ่งเป็นบันทึกการค้นคว้าของผู้เขียนเอง ในฐานะที่เป็นทั้งลูกและหลาน ของทั้งคนไทยและฝรั่งทำป่าไม้

นอกจากนั้นยังได้ยืนยันหรือเพิ่มเติมเสริมแต่งให้ครบถ้วน ยิ่งขึ้นจากหนังสือและบทความอื่นๆ อีกมากมายที่พูดถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น วิทยานิพนธ์ของ วัลลภา เครือเทียนทอง เรื่อง ‘การปฏิรูปการปกครองลานนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว’ หรือเรื่อง ‘An Asian Arcady’ โดย Reginald Le May และจากการพูดคุยกับลูกหลานผู้เกี่ยวข้องตลอดจนถึงประสบการณ์ของผู้เขียนสมัยยังเด็ก

ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นสารคดีชีวิตกึ่งประวัติศาสตร์ ‘**เป็นกำเลาะปะเก่าของคนเฒ่า**’ ที่ตั้งใจให้ความบันเทิงกับผู้อ่านที่สนใจใคร่รู้เรื่องราวหลากหลาย อารมณ์ของนายห้างป่าไม้ในอดีต แต่ก็แฝงไว้ด้วยสาระความรู้โดยเฉพาะสำหรับบรรดาหลาน เหลน โหลน ของบรรพชนคนทำป่าไม้ในถิ่นล้านนายุคนี้

ผู้เขียน

คำนิยม

เมื่อศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย วัฒนานุกร ขอให้ผมเขียนคำนิยมสำหรับหนังสือเรื่อง “นายห้างป่าไม้ สีสันชีวิตอดีตล้านนา” ก็พอคาดเดาว่าคงเป็นเรื่องย้อนยุค เพราะคำว่านายห้างป่าไม้นั้นคนสมัยนี้ย่อมไม่คุ้นเคย และเป็นคำตกยุคไปแล้ว ทั้งความพินัยก็ไม่น่าจะทำให้คนยุคใหม่สนใจอ่านแต่ประการใด

ครั้งนี้ได้อ่านต้นฉบับ ความคาดเดาแต่แรกถือว่าถูกเพียงส่วนน้อย ถูกตรงที่ว่าเป็นเรื่องราวบันทึกย้อนอดีตไปกว่าร้อยปี ในช่วงที่แผ่นดินล้านนายังอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้สักอันมีค่า จนทำให้คนยุโรปเข้ามาแสวงประโยชน์จากการทำไม้เชิงพาณิชย์ ส่วนที่คาดผิดคือความน่าสนใจ และคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ที่นำมาเสนอให้ชวนอ่าน ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่มุ่งให้หนังสือเล่มนี้ “อ่านสบาย ด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เคร่งเครียด”

ที่อ่านสบายและเพลิดเพลินก็เพราะลีลาการเขียนที่ไม่เป็นวิชาการเกินไป แต่สามารถเก็บรายละเอียดจนทำให้คนอ่าน “เกิดจินตนาการเห็นภาพชีวิตของผู้คนในสังคมยุคเก่าได้ชัดเจน” ได้รับรู้วิถีชีวิต ความคิดอ่าน สภาพการดำรงชีวิต และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และความสัมพันธ์เชิงการค้ากับต่างประเทศประกอบกันไป ซึ่งผู้เขียนต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการค้นคว้าหาความจริง และภาพประกอบที่ไม่สามารถหาได้ทั่วไป มาตีแผ่ให้รับทราบ

เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้จบ ไม่เพียงจะได้รับคามเพลิดเพลินจากเรื่องราวในอดีต แต่ยังได้ซึมซับบรรยากาศย้อนยุคที่ผู้เขียนบรรยายจนเสมือนอยู่ในเหตุการณ์จริง ได้เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน สภาพสังคมล้านนา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เริ่มเปลี่ยนไปในกระแสสังคมใหม่ และบทบาทของผู้นำยุคเก่า

ที่สำคัญคือผลงานเขียนชิ้นนี้เกิดจากความภาคภูมิใจของปัญญาชนคนหนึ่งที่ยังรักพื้นฐานความเป็นอยู่ วัฒนธรรมอันงดงามของคนล้านนา และความผูกพันกับถิ่นกำเนิดของผู้เขียน

หวังว่างานเขียนลักษณะนี้คงติดตามมาเป็นระยะ เพราะการเข้าถึงอดีตเป็นวิถีสำคัญที่ขาดไม่ได้สำหรับการรู้ตัวตนของเราในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร. ประชญา เวสารัชช์

คำนิยม

หนังสือ “นายห้างป่าไม้ สืบชีวิตอดีตล้านนา” ที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร ผู้เขียนได้เรียบเรียงเขียนขึ้นอย่างมีวรรณศิลป์เพื่อให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ผู้เขียนได้ถ่ายทอดชีวิตของชาวต่างชาติที่ได้มาดำเนินชีวิตในดินแดนล้านนาอันห่างไกลจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน บรรพชนเหล่านี้หลายท่านได้สมรสกับหญิงชาวไทยสืบบุตรหลาน ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

วรรณศิลป์เป็นเรื่องของการสร้างอารมณ์โดยภาษาเขียน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร ได้สร้างผลงานที่แสดงถึงความสวยงามของวรรณศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็นผู้สืบเชื้อสายจาก “นายห้างป่าไม้” คนหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ได้ให้รายละเอียดของเหตุการณ์ในอดีตหลายๆ อย่าง ที่ทำให้เรื่องซึ่งเล่าต่อกันมาในครอบครัวได้ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนเป็นภาพที่ชัดเจน มีชีวิตและสะท้อนเรื่องราวชีวิตของผู้ใกล้ชิดที่ได้ละโลกนี้ไปแล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกก่อนไหว ซาบซึ้ง และบางครั้งสะท้อนอารมณ์

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กิตติชัย และรองศาสตราจารย์ แพทย์หญิงโสภา วัฒนานิกร ได้มีมุทิตาจิตที่จะนารายได้จากงานเขียนนี้เพื่อเป็นทุนการศึกษา กองทุนย่อย “กิตติชัย-โสภา วัฒนานิกร” ภายใต้กองทุนคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผมขอ

viii “นายห้างป่าไม้” สีสันชีวิตอดีตล้านนา

สรรเสริญในเจตนารมณ์ดังกล่าวและขอให้กองทุน “กิตติชัย-โสภาวัดมนานิก” บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ทุกประการ

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ ธาดา มาร์ติน

สารบัญ

	หน้า
คำนำพิมพ์ครั้งที่สอง (ฉบับปรับปรุง)	i
เกริ่นนำ	ii
คำนิยม	v
เจ้าหลวงเชียงใหม่ และนายห้างป่าไม้ตัวละครในเรื่อง	xii
บทที่ 1 เชียงใหม่หลังเสด็จพิราลัยของเจ้าหลวง ‘กาวิโลรสสุริยวงศ์’	1
เมืองศูนย์กลางของล้านนา	2
สภาพเมืองเชียงใหม่	6
ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำ	11
ชีวิตในคุ้มหลวง	15
เจ้าหลวงเจ้ามหาชีวิต	18
ปัญหาป่าไม้สมัยเจ้าหลวงครองอำนาจ	23
การเปลี่ยนแปลงที่ชักนำฝรั่งค้าไม้สู่ล้านนา	26
บทที่ 2 สองตำนานพ่อค้าไม้พริ้งสมัยเจ้าหลวง ‘อินทวิชยานนท์’	31
การแย่งชิงเจ้าตลาดของบริษัทค้าไม้อังกฤษ	32
ความเป็นมาของหม่อมซีดและหลุยส์	38
สองคู่หูสู่ธุรกิจค้าไม้กับบริษัทบอร์เนียว	43
จำใจจำจาก ‘บอร์เนียว’	46

ชีวิตสุดชอย (หลังวัดมหาวัน) ของสองสหาย	53
บ้านปลายชีวิตที่ลิขิตเองของหมอซิค	57
ฉากสุดท้ายก่อนปิดม่านของหลุยส์	62
ปัจฉิมลิขิต..จากชีวิตของสองตำนาน	68

บทที่ 3 นายห้างป่าไม้สมัยเจ้าหลวง ‘อินทวโรธสสุริยวงศ์’ 71

เจ้ากรมป่าไม้ยุคแรกชาวอังกฤษ	72
ผู้จัดการป่าไม้หลายบุคลิก-หลากหลายฤทธิ์	79
ตำนานงานป่าไม้	85
เริ่มต้นที่คลับเฮาส์	91
ตัดฟัน ชักลาก และลอยซุง	96
เช็กสต็อกไม้ในป่า	105
เหตุการณ์กับภูเงี้ยว	107
คนล้านนาในสายตาฝรั่งยุคแรก	115

บทที่ 4 ตันตระกูล ‘ลูกครึ่ง’ รุ่นแรก 118

ครอบครัวฝรั่งทำไม้ในล้านนา	119
เกรย์ ผู้บุกเบิกบริษัทบอมเบย์ฯ	120
แมคฟี สกอตจอมเฮี้ยบ	123
ดิบบ์ นายห้างเหยื่อสงครามโลกครั้งที่ 1	131
คิวรีเปอล์ ฝรั่งแรงสูง	141
อินส์ลี บิดา‘สาวสายลับ’	149
วิลเลียม เบน นายห้างเศรษฐกิจที่ดิน	154

อิวิธ มาร์ติน บิดารัฐมนตรี	160
บทที่ 5 นายห้างป่าไม้ยุค ‘เจ้าแก้วนครรัฐ’	168
ล้านนายุคใหม่	169
ฝรั่งรุ่นใหม่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 1	174
สู่สถานีป่าไม้เมืองงาว	177
‘บี๊บอส’ ผจญช้างตกมัน	182
ฝรั่งห้าวผู้บุกเบิกรถไฟเล็กป่าแม่จุน	190
นางเสือโคร่งแห่งป่าเมืองปง	197
นายห้างป่าไม้อารมณศิลป์	200
ชาวบ้านกับนายห้างป่าไม้	203
บทที่ 6 นายห้างป่าไม้รุ่นสุดท้าย	211
รุ่นสุดท้ายที่ยังอยู่ในเชียงใหม่	212
ดิศ วุต นายห้างป่าไม้รุ่นลูก	214
ร้อยเอกวุดในศึกมะละแหม่ง	218
ฝรั่งป่าไม้หนีสงคราม	224
ภารกิจสุดท้ายของนายฮาร์ดเลย์	230
‘ปู้น้อยผีบ้า’ คู่บารมีนายห้าง	237
บทสรุป	244
บันทึกท้ายเล่ม	246
ดัชนีนายห้างป่าไม้	256
เกี่ยวกับผู้เขียน	258
เจตนารมณ์และคำขอบคุณ	260

เจ้าหลวงเชียงใหม่ในเวลานั้น

กาวิโลรสสุริยวงศ์	ครองราชย์ 2399-2413
อินทวิชยานนท์	ครองราชย์ 2416-2440
อินทวโรสุริยวงศ์	ครองราชย์ 2444-2453
แก้วนริศ	ครองราชย์ 2454-2482
หมดยุคเจ้าหลวง	2482-ปัจจุบัน

นายห้างป่าไม้ (ตัวจริง) ในเรื่อง

หมายเหตุ ตัวเลขต่อท้ายชื่อคือ พ.ศ.ที่เข้ามาในล้านนา(พ.ศ.ที่เข้าทำงานกับบริษัทกรณีเข้าทำงานในภายหลัง) - พ.ศ.ที่ออกไปจากล้านนา ในกรณีขีดเส้นใต้หมายถึง เสียชีวิตในล้านนาหรือในสยาม

บริษัทบริติชบอร์เนียว

มาเรียน อัลฟองโซ ชีค (Marion Alphonso Cheek)

2419(2427)-2438

หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (Louis Thomas Leonowens)

2427-2447

เดวิด เฟลมมิง แมคฟี (David Fleming Macfie) 2436-2488

ชาลส์ เบอ์นาร์ด์ อินส์ลีย์ (Charles Bernard Ainslie) 2443-2457

วิลเลียม จี เบิน (William G Bain) 2445-2501

ริชาร์ด วิลลอฟฟี วูด (Richard Willoughby Wood) 2491-2545

บริษัทบอมเบย์เบอร์มา

เจมส์ เกรย์ (James Gray) 2434-2444

วิลเลียม วิลลอฟฟี่ วูด (William Willoughby Wood) 2435-2451

หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (Louis Thomas Leonowens)

2427(2441)-2447

อีแวน แพทริก มิลเลอร์ (Evan Patrick Miller) 2441-2453

วิลเลียม เรจินัลด์ ดิบบ์ (William Reginald Dibb) 2442-2458

อาร์เธอร์ ไลออนเนล คิวริเปอล์ (Arthur Lionel Queripel)

2443-2489

อี ฮัทชินสัน (E Hutchinson) 2447-หลังปี 2462

บริษัทสยามฟอเรสต์

(ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น แองโกลสยาม และ แองโกลไทย)

เจ ดับเบิลยู เชอร์ริฟฟ์ (J W Sheriff) 2442-2446

ดับเบิลยู เอ เอลเดอร์ (W A Elder) 2445-2469

ฮิวจ์ เอิร์นเนสต์ มอนตาเกว มาร์ติน (Hugh Ernest Montague Martin) 2450-2484

แฮร์รี แอล นอร์มัน (Harry L Norman) 2453-หลังปี 2470

เอฟ ดี สเปนเซอร์ (F D Spencer) 2455-หลังปี 2470

เรจินัลด์ แคมป์เบลล์ (Reginald Campbell) 2462-2467

เอวิลิน กาย สจวร์ต ฮาร์ตเลย์ (Evelyn Guy Stuart Hartley)

2470-2499

xiv “นายห้างป่าไผ่” สืบชีวิตอดีตล้านนา

บริษัทหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์

หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (Louis Thomas Leonowens)

2427(2443)-2447

พี เอ ฮัฟฟ์แมน (P A Huffman) 2443-2452

แฟรงค์ อาร์ แฟร์ (Frank R Frere) 2463-2484

บทที่ 1

เชียงใหม่หลังเสด็จพิราลัยของ ‘เจ้าหลวงกาวิโลรสสุริยวงศ์’

จะสังเกตเห็นสรีระส่วนบนที่เป็นอิสระกระเพื่อมขึ้นลง
พร้อมๆ กับไม้คานที่หาบไว้บนบ่า
ปรากฏเป็นภาพเคลื่อนไหวที่อ่อนช้อย สวยงาม

สภาพเมืองเชียงใหม่

ในช่วงต้นรัชสมัยของ **พระเจ้าอินทวิชยานนท์** เชียงใหม่ยังเป็นเมืองที่เงียบสงบ ตัวเมืองชั้นในมีถนนหนทางเพียงไม่กี่เส้น ผู้คนสัญจรไปมาบางตา บ้างก็เดินริมถนนอย่างไม่รีบร้อน บ้างก็นั่งบนหลังม้าแล่นตัวเล็กเดินทางไต่มาบนถนนดินที่ราบเรียบ มีเศษใบไม้หล่นตามผิวถนนอยู่ประปราย นานๆ ครั้งชาวบ้านอาจเห็นขบวนช้างของเจ้านายเดินทางไปยังคุ้มเจ้าหลวงพร้อมเสียงกระดิ่งไม้ลั่นที่ชาวล้านนาเรียก ‘ฮอกจ้าง’ **โคลกคลิ๊ก..โคลกคลิ๊ก..โคลกคลิ๊ก** พร้อมกับเสียง **ซวบ..ซวบ..** ของการก้าวเดินที่เนิบนาบแต่หนักหน่วง แทรกความเงียบสงบของเมือง

ที่หน้าคุ้มเจ้าหลวงซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองก่อนไปทางทิศเหนือจะมีถนนวางตัวประมาณแนวเหนือใต้ ตรงไปยังประตูเมืองทั้งสองด้านผ่านหน้าวัดเจดีย์หลวงสถานที่ประดิษฐานเสาหลักเมือง ตัดกับถนนเส้นนี้ตรงบริเวณกลางเมือง (หรือ ‘ก้างเวียง’ ตามภาษาของชาว ‘เจียงใหม่’) ซึ่งอยู่ด้านทิศใต้ของคุ้มหลวงก่อนถึงวัดเจดีย์หลวงจะมีถนนอีกเส้นมุ่งออกจากประตูวัดพระสิงห์ที่เก่าแก่ไปทางทิศตะวันออก ผ่านประตูเมืองชั้นในที่ชาวบ้านเรียกว่า ‘ประตูต้าแป’ ถนนเส้นนี้จะทอดยาวต่อไปผ่านวัดมหาวันวัดที่สร้างตามแบบศิลปะพม่า จากนั้นจึงผ่านประตูเมืองของกำแพงชั้นนอก ก่อนข้ามน้ำแม่ข้าไปสู่ปลายทางถนนที่จวนข้าหลวงสยามริมฝั่งแม่น้ำปิง

ทั้งสองด้านของถนนระหว่างประตูเมืองชั้นในและจวนข้าหลวงมีร้านค้าที่เป็นอาคารชั้นเดียวอยู่หลายหลัง บ้างก็เป็นอาคารไม้ปลูกสร้างแบบง่าย ๆ ด้วยไม้ไผ่ลงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือใบตองตึง บ้างก็

ปลูกสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งมุงหลังคาด้วยแผ่นไม้เกร็ดหรือกระเบื้องดิน
ขอ ในช่วงก่อนเข้าฤดูหนาวประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน จนถึง
ย่างเข้าฤดูฝนราวเดือนพฤษภาคมของแต่ละปี บนถนนเส้นนี้จะมีผู้คน
หนาตากว่าปกติจากการมาเยือนของบรรดาขบวนม้าต่างหรือวัวต่าง
ของชาวจีนฮ่อจากเมืองยูนนาน ที่แวะผ่านเข้ามาค้าขายยังเมือง
เชียงใหม่

ด้านซ้ายของถนนเส้นนี้ก่อนถึงจวนข้าหลวงสยามจะมีทางแยก
ออกไปด้านทิศเหนือผ่านช่วงเมรุที่เจียบวังเวง ซึ่งใช้เป็นสถานที่ปลง
พระศพเจ้านายของเมืองเชียงใหม่สมัยนั้น ก่อนที่ถนนจะค่อยๆ เลี้ยว
วกเข้าสู่บริเวณข้างแม่น้ำปิง บริเวณปลายถนนริมฝั่งแม่ปิงจะเป็นที่โล่ง
สำหรับเลี้ยงช้างของเจ้าหลวง มีต้นไม้ใหญ่ร่มครึ้มเป็นร่มเงาให้ช้างได้
ใช้พักผ่อน ซึ่งบางเชือกก็สละวนอยู่กับการใช้วงม่วนจับก้านและใบ
มะพร้าวที่คนเลี้ยงช้างหามาให้ ครูดไปกับพื้นเสียงดังซวบซาบก่อน
ตัวเดินเข้าเคี้ยวในปาก ขณะที่บางเชือกลงอาบน้ำในแม่น้ำปิงโดยมีคน
เลี้ยงช้างคอยดูแลสดน้ำล้างตัวและแปรงหลังให้ด้วยความเอาใจใส่
เสมือนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน คนเลี้ยงช้างเหล่านี้ปลูกสร้าง
บ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ไม่ไกลจากบริเวณดังกล่าว

ใกล้ๆ พื้นที่นี้ในแม่น้ำปิงจะเห็นเรือหางแมงป่องลำใหญ่และ
ยาวจอดอยู่ริมแพหลายลำ เรือเหล่านี้ใช้เป็นพาหนะของเจ้านายหรือ
ข้าราชการสยาม รวมถึงนักเดินทางในการไปมาติดต่อกับกรุงเทพฯ
หรือเมืองอื่นๆ ซึ่งอยู่ตามสายทางที่แม่น้ำปิงไหลผ่าน จากริมแพฝั่ง
แม่น้ำปิงด้านนี้ หากมองไปยังฝั่งตรงข้ามจะเห็นเจดีย์วัดเกตการาม
ซ่อนนอญอยู่หลังแนวต้นไม้ใหญ่เขียวขจีที่บดบังเป็นหย่อมๆ ด้วย

บ้านเรือนไม้หลายหลังที่ปลูกสร้างอยู่ริมตลิ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของพ่อค้าชาวจีนแต่เจ้าที่เพ็ญพวยพั้นมาอยู่เชียงใหม่ได้ไม่นานนัก

ตั้งแต่สมัยโบราณผู้คนทั้งสองฝั่งแม่ปิงจะข้ามปากไปมาหาสู่กันด้วยเรือต่อ จนกระทั่งถึงช่วงปลายรัชสมัยของ **เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** จึงได้มีการสร้างสะพานไม้แห่งแรกขึ้นใกล้กับท่าช้างแห่งนี้แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2433² โดยเป็นสะพานกว้างมีเสาและราวสะพานทำด้วยท่อนไม้สักขนาดใหญ่หนาเท่าตัวคน

ชาวเชียงใหม่ยุคนั้นจะเรียกสะพานนี้ว่า ‘**ซัวไม้สัก**’ หรือ ‘**ซัวกุล**’³ เป็นสะพานที่แข็งแรงและทนสมัยมาก แม้ว่าราวสะพานจะไม่โค้งสวยงามเหมือนสะพานนอร์ธที่สร้างในภายหลัง เล่ากันว่าเมื่อสร้างเสร็จใหม่ๆ ผู้สร้างซึ่งก็คือฝรั่งชื่อ **หมอลี** ได้นำช้างสามเชือกมาเดินข้ามสะพาน เพื่อยืนยันถึงความมั่นคงแข็งแรงของสะพานให้ **เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** ดูก่อนที่พระองค์จะทรงยอมจ่ายค่าจ้างให้ฝรั่งคนนี้ถือเป็นตำนานคนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

สมัยนั้นแม่น้ำปิงคือเส้นทางคมนาคมและเส้นทางเชื่อมการค้าไปยังกรุงเทพฯ ผ่านเมืองระแหง (*ชื่อเดิมของตาก*) ปากน้ำโพ และชัยนาท ซึ่งใช้เวลาเดินทางเร็วที่สุดมากกว่าครึ่งเดือนในช่วงที่น้ำแม่ปิงมีปริมาณมาก แต่หากเป็นช่วงฤดูแล้งจะใช้เวลาเดินทางนานกว่า

² Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p

³ ‘กุล’ เป็นคำที่ชาวล้านนาสมัยนั้นใช้เรียกชนต่างชาติ ‘กุลชาว’ จะหมายถึงชาวต่างชาติผิวขาว และเมื่อสะพานนี้สร้างโดยฝรั่งที่ชื่อ หมอลี ชาบ้านจึงเรียกว่า ‘ซัวกุล’ หรือ ‘ซัวหมอลี’

นั้น ยิ่งในกรณีขาขึ้นทวนน้ำจากกรุงเทพฯ จะเป็นไปได้ด้วยความทุลักทุเลใช้เวลานานมากขึ้นไปอีกนับเป็นเดือน โดยเฉพาะหากเป็นช่วงฤดูแล้งที่ในแม่น้ำปิงเต็มไปด้วยเกาะแก่ง การเดินทางขึ้นมาจากกรุงเทพฯ จะใช้เวลายาวนานมากถึงสองเดือนหรือมากกว่า สำหรับพ่อค้าที่ค้าขายกับกรุงเทพฯ ผ่านแม่น้ำสายนี้ในเวลานั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต่จิวที่อพยพขึ้นมาอยู่เชียงใหม่จากทางใต้ ซึ่งยังมีจำนวนไม่มากนัก

สภาพริมฝั่งแม่ปิงเมื่อมองจากฝั่งตะวันตกไปทางทิศเหนือ
ซึ่งเห็นเรือหางแมงป่องจอดริมตลิ่ง โดยมีชาวกลาเป็นฉากหลัง
(ถ่ายโดยหลวงอนุสารสุนทร ภาพจากกลุ่มท้องถิ่นและภูมิภาคศึกษา
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

นอกเหนือจากกรุงเทพฯ แม่น้ำสาयนี้ยังอาจใช้เป็นเส้นทางเชื่อมการค้าหรือเพื่อเดินทางติดต่อกับเมืองมะละแหม่ง ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่นิยมมากกว่ากรุงเทพฯ สำหรับบรรดาพ่อค้าชาวพม่า ชาวจีนฮ่อจากยูนนาน หรือแม้แต่ชาวอังกฤษ โดยเส้นทางหนึ่งจะล่องแม่น้ำปิงไปขึ้นบกที่เมืองระแหง (แต่หากใช้ทางบกก็เดินทางด้วยช้างม้าหรือวัวต่างผ่านเมืองลีและเถินเข้าสู่ระแหง) จากระแหงเดินทางข้ามเขาและแม่น้ำเมยที่แม่สอดไปยังเมืองมะละแหม่ง หรือมิฉะนั้นก็ล่องแม่ปิงไปขึ้นบกที่เมืองฮอด ข้ามเขาไปเมืองยวม (แม่สะเรียง) ก่อนลงเรือล่องแม่น้ำสาละวิน หรืออีกทางเลือกหนึ่งของคนสมัยนั้นก็เดินทางจากฮอดไปท่าสองยางแล้วลัดเลาะค้าขายผ่านเมืองต่างๆ ของพม่าข้ามแม่น้ำสาละวินจนถึงเมืองพะอั่น ก่อนเข้าสู่เมืองมะละแหม่ง เมืองศูนย์กลางการค้าภายใต้การปกครองของอังกฤษ⁴

สำหรับท่าเทียบเรือค้าขายของเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันออกใกล้กับวัดเกตการามเยื้องขึ้นไปด้านทิศเหนือ บนชายฝั่งแม่ปิงด้านนี้มีบ้านเรือนของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ใช้แม่น้ำสาयนี้เป็นเส้นทางทำมาหากินอยู่หลายหลังซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชาวจีน ในขณะที่ริมฝั่งตรงข้ามกับวัดเกตการามมีชุมชนที่ส่วนหนึ่งเป็นชาวพม่า ไทใหญ่ และขมุ ที่มีอาชีพทำไม้และเลี้ยงช้างปะปนอยู่กับคนพื้นถิ่น ในช่วงเช้าตรู่ของวันใกล้ๆ กับชุมชนบริเวณนี้ จะปรากฏตลาดกลางแจ้งขนาดเล็กที่ชาวล้านนาเรียก ‘กาดก้อม’ ซึ่งจะมีชาวบ้านนำสินค้ามาวางซื้อขายเป็นเวลาสั้นๆ ก่อนที่ตลาดจะวายไป

⁴Uthongsap K, 2012 , The economic roles of the Sino-Thai community in the northern region of Thailand from 1900-1960: A case study of Lampang Province, PhD Thesis, Waseda University, 295p

ในช่วงสาย ต่อมาตอนปลายรัชสมัยของ **เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** ในราวปี พ.ศ.2433 เจ้าหลวงได้โปรดให้สร้างสะพานไม้สักข้ามแม่น้ำปิงตรงบริเวณดังกล่าวที่ชาวบ้านเรียก ‘**ขัวกุลา**’ ดังที่กล่าวไปแล้ว ทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

“

**ขณะที่บางคนยังคงปล่อยท่อนบนของเรือนร่างให้
เปล่าเปลือย ทำให้แลเห็นถึงความอ่อนช้อยของสตรี
ตามธรรมชาติของผู้หญิง**

”

ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำ

หลังจากมีสะพานไม้สักหรือที่ชาวบ้านเรียก ‘**ขัวกุลา**’ กิจกรรมช่วงเช้าตรู่ที่เห็นในแต่ละวันจะมีบรรดาผู้คนทั้งหญิงและชาย เด็กและคนแก่เดินกันขวักไขว่อยู่บนสะพานไม้แห่งนี้เพื่อข้ามไปยังอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำ ผู้หญิงแต่ละคนจะไว้ผมยาวโดยรวบไปเกล้าเป็นมวยไว้ด้านหลังศีรษะ บางคนสวมเสื้อแขนกระบอกสีขาวรัดรูปพอประมาณ พาดไหล่ หรือคล้องคอ หรือพันเฉียงรอบอกด้วยผ้าห่มสีขาวหรือสีออกหม่น ขณะที่บางคนยังคงปล่อยท่อนบนของเรือนร่างให้เปล่าเปลือย มีแต่เพียงผ้าห่มคล้องคอหรือพันรอบอกทำให้แอบเห็นถึงความอ่อนช้อยยวบยอุม (แต่บางรายอาจห่อเหี่ยวไปบ้าง) ของสตรีระตามธรรมชาติผู้หญิงที่ปัจจุบันถือเป็นของสงวนต้องปกปิดในสาธารณะ

การเปลี่ยนแปลงที่ชักนำฝรั่งค้าไม้สู่ล้านนา

จากปัญหาข้างต้นในเดือนกันยายนปี พ.ศ.2426 รัฐบาลสยามจึงตกลงทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับรัฐบาลอังกฤษ โดยใจความส่วนหนึ่งระบุว่า รัฐบาลสยามจะอนุญาตให้ชาวอังกฤษเข้ารับสัมปทานทำไม้สักในประเทศไทยได้ และในสัญญานั้นยังได้แทรกข้อความไว้ด้วยว่า

“ห้ามไม่ให้เจ้านายเจ้าของป่าแห่งใดแห่งหนึ่งออกใบอนุญาตแก่บุคคลเกินกว่าหนึ่งคนขึ้นไป”

และต่อมารัฐบาลได้ตราพระบรมราชโองการเรื่องการซื้อไม้ขอนสัก พ.ศ.2427 เพื่อให้การตัดฟันป่าไม้และการล่องขอนไม้มาซื้อขายเป็นไปอย่างถูกต้อง โดยบังคับใช้สำหรับป่าไม้ที่ไม่ได้ขึ้นบัญชีเป็นของผู้ใดซึ่งต้องถือเป็นของหลวง สาระส่วนหนึ่งคือ¹²

“ห้ามไม่ให้ผู้ใดตัดไม้ในเขตเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน นอกจากจะได้รับอนุญาตประทับตราข้าหลวงใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เสียก่อน”

¹² 1) สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ 2556 องค์ความรู้ไม้สักไทย กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 302 หน้า 2) วิลลภา เครือเทียนทอง 2519 การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 187 หน้า

โดยทางกรุงเทพฯ ได้ส่ง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร มาทำหน้าที่ข้าหลวงต่างประเทศที่เชียงใหม่ เพื่อทำความเข้าใจกับ เจ้านายฝ่ายเหนือให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสัญญาทางราชไมตรี ฉบับดังกล่าว พร้อมกับถือโอกาสจัดระเบียบราชการในหัวเมืองล้านนา เสียใหม่ทั้งเรื่องการปกครองและการจัดเก็บภาษี โดยแบ่งรายได้จาก ภาษีซึ่งรวมเงินค่าต่อไม้ให้เป็นเงินเดือนของข้าหลวงและข้าราชการ สยามส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งในวงเงินที่ใกล้เคียงกันให้เจ้าหลวงและเจ้า ญาติ ที่เหลืออีกเล็กน้อยส่งเข้าเป็นเงินของรัฐ¹³

“

มีข่าวว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ
ได้ทูลขอเจ้าดารารัศมีพระราชธิดาเจ้าหลวงอินทวิชยานนท์
ไปเป็นพระราชธิดาบุญธรรม

”

การส่งพระเจ้าน้องยาเธอฯ มาที่เชียงใหม่ครั้งนั้นนอกจากเพื่อ จัดระเบียบราชการและดูแลให้เป็นไปตามสัญญาราชไมตรีฉบับ ดังกล่าวแล้ว ยังจะได้มาทำความเข้าใจกับเจ้าหลวงถึงความจำเป็นที่ ต้องมีรองกงสุลอังกฤษมาประจำที่เชียงใหม่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก สัญญาทางราชไมตรีฉบับดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเกรงว่าเจ้าหลวงจะ

¹³ วัลลภา เครือเทียนทอง 2519 การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 187 หน้า

ไม่พอใจที่มีรองกงสุลตัวแทนประเทศอังกฤษมาประจำอยู่เชียงใหม่ โดยอาจคิดไปว่าจะเข้ามายุ่งเกี่ยว ก้าวก้าว แทรกแซงอำนาจการปกครองของตนเอง

นอกจากนั้นการส่งข้าหลวงขึ้นมาประจำเชียงใหม่ยังเป็นการคานอำนาจกับฝ่ายอังกฤษที่ส่งรองกงสุลเข้ามา เพราะทางกรุงเทพฯ เป็นกังวลว่าอังกฤษจะใช้อิทธิพลเข้าครอบงำเจ้าหลวง ทำให้ไทยอาจต้องเสียดินแดนส่วนนี้ไปอีก ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมของอังกฤษจากอดีตที่ทำกับประเทศแถบนี้ทำให้ระแวงได้เช่นนั้น ผนวกกับขณะนั้นมีเหตุการณ์ไม่ชอบมาพากลที่มีข่าวว่า **สมเด็จพระบรมราชินีนาถ วิกตอเรียแห่งอังกฤษ ได้ทูลขอ เจ้าดารารัศมี พระราชธิดา เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** ไปเป็นพระราชธิดาบุญธรรมอีกด้วย¹⁴

สัญญาทางราชไมตรีในปี พ.ศ.2426 และพระบรมราชโองการในปี พ.ศ.2427 ดังกล่าวข้างต้นมีผลกระทบสำคัญประการหนึ่งต่อการค้าไม้สักในล้านนา ที่แต่เดิมผู้ได้รับอนุญาตให้ตัดไม้และนำไปค้าขายส่วนใหญ่เป็นปัจเจกบุคคลชาวพม่า ไทใหญ่ หรืออังกฤษ แต่สัญญาพระราชไมตรีและพระบรมราชโองการนี้ได้ส่งสัญญาณสำคัญให้กับบริษัทค้าไม้ของอังกฤษ ทำให้บริษัทเหล่านั้นเกิดความมั่นใจกับธุรกิจค้าไม้สักในสยามมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่มักเจอปัญหาการให้ใบอนุญาตซ้ำซ้อนของเจ้าหลวงหัวเมืองล้านนา หรือการอ้าง

¹⁴1) Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p 2) รณณียฉัตร แก้วกิริยา 2553 ดารารัศมีสายใยรักสองแผ่นดิน โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 277 หน้า

สิทธิ์ในผืนป่าโดยคนบางกลุ่ม ซึ่งก่อความยุ่งยากกับผู้รับใบอนุญาต เพราะบ่อยครั้งที่คนงานไม่สามารถเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต จากเจ้าหลวงแล้วได้เพราะถูกคุกคาม ช่มชู้ และทำร้ายจนบาดเจ็บหรือ บางครั้งถึงขั้นเสียชีวิต โดยกลุ่มคนที่อ้างว่าตนเองเป็นผู้ครอบครองป่า แห่งนั้น

ด้วยความมั่นใจที่มีมากขึ้นกับการทำธุรกิจค้าขายไม้สักใน สยาม ประกอบกับขณะนั้นมีข่าวการทำกำไรจากการค้าไม้สักในยุโรป ของกัปตันเรือชาวแดนมาร์กรายหนึ่ง ที่บรรทุกไม้สักเต็มลำเรือที่ชื่อ ‘ทุลกระหม่อม’ ไปขายยังเมืองลิเวอร์พูลของอังกฤษและสามารถทำ กำไรได้ถึงเท่าตัว¹⁵ ข่าวนี้ได้แพร่กระจายเป็นที่รับรู้ของบริษัททำไม้ ทั้งหลายของอังกฤษ ทำให้บริษัทเหล่านั้นตื่นตัวและเห็นโอกาสที่จะ ขยายธุรกิจของตนเองให้เติบโตยิ่งขึ้น ประกอบกับขณะนั้นยังไม่มี มาตรการในการคุ้มครองรักษาป่าจากการทำธุรกิจ ทำให้บริษัทต่างๆ หุ่่มทุนและหากกลยุทธ์เพื่อแข่งขันทำกำไร โดยไม่สนใจผลกระทบต่อ ความยั่งยืนของป่าแต่อย่างใด ตามแบบฉบับของพ่อค้ากระหายกำไร ทุกยุคทุกสมัย (รวมถึงปัจจุบันที่ธุรกิจการเกษตร โดยเฉพาะข้าวโพด ชักนำไปเกิดการเผาและรุกราน ก่อปัญหาหมอกควันและคุกคามต่อ สภาพแวดล้อมในล้านนา ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าธุรกิจป่าไม้ในอดีต)

ในปี พ.ศ.2427 บริษัทบริติชบอร์เนียว จึงแต่งตั้งฝรั่งชาว อเมริกันและชาวอังกฤษสองคน คือ หมอมาเรียน อัลฟองโซ ชีค (Marion Alphonso Cheek) และ มร.หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์

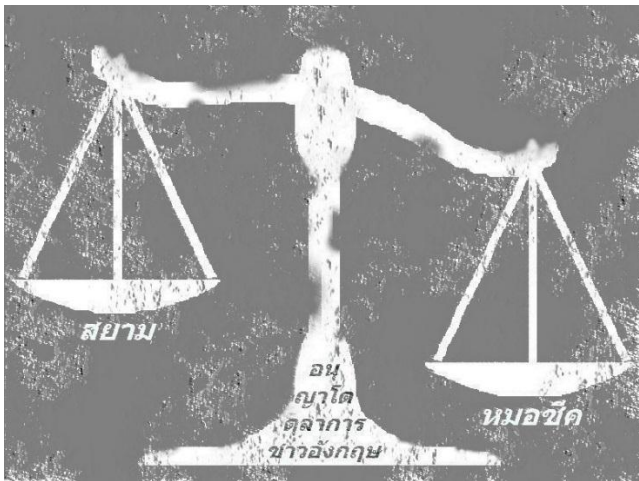
¹⁵ Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p

(Louis Thomas Leonowens) ให้เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการของบริษัท ประจำอยู่ที่เชียงใหม่และระแวกตามลำดับ เพื่อทำการค้าไม้ในเขตหัวเมืองล้านนาของสยาม นับจากบัดนั้นเป็นต้นมาธุรกิจค้าไม้สักในหัวเมืองล้านนาจึงค่อยๆ เติบโตขึ้นและในที่สุดได้ตกไปอยู่ในมือของบริษัทฝรั่งแทนคนพม่าหรือไทใหญ่ หรือแม้แต่คนจีน ที่ต้องกลายเป็นเพียงผู้รับเหมาช่วงของบริษัทยักษ์ใหญ่เหล่านี้โดยเฉพาะบริษัทของอังกฤษ เพราะเป็นธรรมดาอยู่เองที่คนทำไม้ท้องถิ่นหรือจะสู้ ‘กำลังทุนหนาและสายป่านยาว’ ของบริษัทอังกฤษที่ขณะนั้นเป็นประเทศที่มีอิทธิพลล่าเมืองขึ้นไปทั่วโลก (ซึ่งไม่ผิดแผกไปจากการทำธุรกิจแบบทุนนิยมสามัญในปัจจุบัน!!!)

ในที่สุดทำให้บริษัทสัญชาติอังกฤษเหล่านี้ผูกขาดธุรกิจการทำป่าไม้สักในล้านนาได้เกือบสมบูรณ์ เป็นเวลายาวนานต่อเนื่องมาอีกกว่า 70 ปี พร้อมกันนั้นก็ได้สร้างสัมพันธภาพตลอดจนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ระหว่างชนชาวยุโรปโดยเฉพาะชนชาติอังกฤษกับชาวล้านนา ส่งผลทั้งในเชิงบวกและลบทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ต่อชุมชนแห่งนี้ในระยะเวลาต่อมา

บทที่ 2

สองตำนานพ่อค้าไม้ฝรั่งเศส ‘เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์’

รัฐบาลสยามนอกจากสูญเสียเงินที่ให้หมอซัดยืมไป 800,000 บาท
ยังต้องเสียค่าปรับอีกเจ็ดแสนกว่าบาท
นี่คือความยุติธรรมในที่สุด !

การแย่งชิงเจ้าตลาดของบริษัทค้าไม้อังกฤษ

หลังจากมีการทำสัญญาทางราชไมตรีระหว่างสยามกับ อังกฤษเมื่อปี พ.ศ.2426 ในสมัยของ **เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** นอกจากบริษัทบริติชบอร์เนียว (British Borneo) ที่สนใจเข้ามาลงทุน ทำป่าไม้ในล้านนาของสยาม ยังมีบริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burmah) และบริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest) ที่เห็นเป็นโอกาส ในการขยายกิจการเข้ามาในล้านนาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมองเห็น กำไรก้อนโตที่จะเกิดขึ้นจากการขยายธุรกิจการส่งไม้สักไปขายยัง ประเทศในยุโรป นอกเหนือจากที่เคยขายเฉพาะในประเทศแถบ ตะวันออกไกล เช่น จีน ญี่ปุ่น เหมือนเช่นที่ทำมาในอดีต ดังนั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคี่ยวแข่งขันกัน ในทางธุรกิจอย่างดุเดือด เข้มขันชนิดใครผลอไม่ได้ (แม้จะเป็นสายเลือดอังกฤษด้วยกัน)

อย่างไรก็ตามบริษัทคู่แข่งที่มีอิทธิพล มีศักยภาพ และมีความ พร้อมสูงที่สุดในขณะนั้นอย่างบอมเบย์เบอร์มากลับโชคร้ายแพ้ตั้งแต่ ยังไม่ได้ขึ้นสังเวียน ทั้งนี้เพราะแม่ได้ส่งคนของบริษัทสองคนจากเมือง มะละแหม่งเข้ามาสำรวจปูทาง การเข้าแข่งขันในธุรกิจป่าไม้เป็นที่ เรียบร้อยตั้งแต่ปี พ.ศ.2427 แต่กลับเจออุปสรรคที่ไม่คาดคิด นั่นคือ บริษัทแม่ในประเทศพม่าที่ได้สัมปทานทำป่าไม้ในตอนเหนือของ ประเทศ ซึ่งขณะนั้นยังคงเป็นเอกราชปกครองโดย **กษัตริย์ธีรโบ** กำลัง ถูกเรียกค่าปรับจำนวนมหาศาลโทษฐานจ่ายค่าภาคหลวงต่ำกว่าที่ กำหนด (แน่นอนฝ่ายอังกฤษย่อมไม่เห็นด้วย และเสนอให้มี อนุญาโตตุลาการที่คัดเลือกโดยคนอังกฤษ! ซึ่งพม่าย่อมยอมไม่ได้) นี่

ถือเป็นเรื่องใหญ่เพราะบริษัทบอมเบย์เบอร์มา คือยักษ์ใหญ่ในวงการ
ทำป่าไม้ของโลกในขณะนั้น การกระทำของ **กษัตริย์ธิบอ** นอกจากจะ
กระทบกับธุรกิจอย่างใหญ่หลวงแล้ว ยังถือว่าไม่ไว้หน้าบริษัทยักษ์ใหญ่
ของประเทศมหาอำนาจอย่างอังกฤษ ที่เชื่อว่าตนเองเหนือกว่าชนชาติ
ใดๆ ในเอเชีย

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้บริษัทฯ ต้องทุ่มเทใช้ทรัพยากร
ทั้งหมดที่มีอยู่วิ่งเต้น ‘ทั้งบนดินและใต้ดิน’ เพื่อรักษาผลประโยชน์
ตนเอง การวิ่งเต้นครั้งนั้นได้ดำเนินการผ่านไปยังมีอิทธิพลระดับ
‘ลอร์ด’ ผู้สำเร็จราชการปกครองอินเดียของอังกฤษ โดยอ้างหลักฐาน
ที่ได้มาอย่างแยบยล (แต่ค่อนข้างจะไร้มารยาท) จากสายลับของ
บริษัทฯ ที่แอบไปล้วงเอาเอกสารการติดต่อทำข้อตกลงระหว่าง
กษัตริย์ธิบอ กับรัฐบาลฝรั่งเศส ซึ่งเป็นข้อตกลงที่หากเกิดขึ้นจะ
กระทบกับอำนาจและอิทธิพลของอังกฤษ (แต่มีผู้สันนิษฐานคิดว่า
จริงๆ แล้วสายลับของบริษัทฯ ได้แอบ ‘ใส่ไข่’ เพิ่มเติมเข้าไปด้วย
เพื่อให้กองทัพอังกฤษรีบเข้ายึดกรุงมณฑลทะเลย์)

เมื่อรัฐบาลอังกฤษรู้ความลับเช่นนี้จึงไม่รอช้าได้หาเหตุส่ง
‘ทหารเสือกคลุมแดงชาวอังกฤษและทหารอินเดียเมืองขึ้นของตน’ เข้าตี
เมืองมณฑลทะเลย์ในปลายปี พ.ศ.2428 แน่นนอนว่าพม่าย่อมไม่สามารถ
ต้านทานแสนยานุภาพของกองทัพอังกฤษแถมด้วยทหารอินเดียเอาไว้
ได้ **กษัตริย์ธิบอ** จึงถูกขับไล่ออกไปจากประเทศของตนเองและถูก
นำไปกักบริเวณอยู่ในเมืองรัตนคีรี เมืองชายทะเลริมฝั่งตะวันตกที่
ห่างไกลของอินเดีย ทำให้อังกฤษเข้ายึดครองพม่าส่วนเหนือเพิ่มเติม
สำเร็จหลังจากที่ได้ทยอยยึดครองส่วนอื่นๆ ของพม่ามานานกว่าหกสิบ

ปีแล้ว พม่าจึงต้องเสียเอกราช ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษทั้งประเทศ ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2429 เป็นต้นมา

เมื่อผลสรุปออกมาเป็นเช่นนี้การเข้าทำป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาในพม่าก็น่าจะราบรื่นเพราะได้กำจัด **กษัตริย์ธิบอ** ผู้เป็นศัตรูออกไปได้แล้ว แต่การณ์กลับตรงกันข้ามทั้งนี้ด้วยความไม่พอใจของชาวพม่าที่ต้องสูญเสียเอกราชของชาติตนเองไป ต่อมาบริษัทฯ จึงต้องเผชิญกับอุปสรรคอีกนานัปการ ทั้งโจรผู้ร้ายที่เข้าปล้นสะดม ทั้งการลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของบริษัท โดยหลายคนถูกฆาตกรรม มีหน้าซ้ำช่างทำไม้ก็ถูกขโมยเป็นว่าเล่น เครื่องไม้เครื่องมือการทำไม้สูญหายอยู่เนืองๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้บริษัทไม่สามารถเข้าไปทำไม้ในป่าได้ตามปกติ

บริษัทบอมเบย์เบอร์มาต้องใช้เวลาและอิทธิพลร่วมกับบรรดาผู้ปกครองพม่าชุดใหม่ในการจัดการแก้ปัญหาเหล่านี้อยู่นาน ด้วยความโหดเหี้ยมไร้ความปราณีของกองทัพอังกฤษกับผู้ที่ยังสยบเป็นแนวร่วมก่อความไม่สงบ ทั้งประหารอย่างรวบรัด ทั้งเผาหมู่บ้าน ทั้งสังหารหมู่ ฯลฯ ชนิดที่ว่าความร้ายกาจของ **กษัตริย์ธิบอ** ที่อังกฤษเคยกล่าวหาไม่ว่าเรื่องใดๆ เพื่อใช้เป็นข้ออ้างเข้ายึดกรุงมณฑลเจ้านั้น กองทัพอังกฤษก็ทำอย่างเดียวกันนั่นแหละ! แต่การกระทำเช่นนั้นกลับได้รับการสรรเสริญเยินยอจากชนชาวอังกฤษทั้งพ่อค้าวานิช แม้กระทั่งผู้สอนศาสนา ผิดกับก่อนหน้านี้ที่พวกเขาเคยประณาม **กษัตริย์ธิบอ** ในเรื่องลักษณะเดียวกัน¹⁶ (*รู้สึกจะเป็นพฤติกรรม ‘สองมาตรฐาน’*)

¹⁶Sudha Shah, 2012, The King in Exile: The Fall of the Royal Family of Burma (สุภัตรา ภูมิประภาส สำนักพิมพ์มติชน แปล 424 หน้า)

ของมหาอำนาจทั้งหลายแม้ในปัจจุบัน) จนเมื่อเหตุร้ายต่างๆ เริ่มคลี่คลาย บริษัทฯ จึงสามารถกลับเข้ามาในล้านนาได้ใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ.2434 โดยต่อสู้ให้คู่แข่งไปก่อนหลายปี

สำหรับบริษัทสยามฟอเรสต์นั้นแม้จะไม่โชคร้ายเท่าบริษัทบอมเบย์ แต่ก็มีความยากลำบากในทำให้ไม่สามารถเริ่มงานได้ทันที ทั้งนี้เพราะฝนป่าสัมปทานที่บริษัทได้รับอนุญาตให้เข้าไปตัดฟัน ซึ่งก็คือป่าลุ่มน้ำาวที่อยู่ด้านเหนือเมืองละคอนหรือลำปางนั้น ดูเหมือนไม่อยู่ในสภาพที่สามารถเข้าไปตัดฟันและชักลากไม้ได้ง่ายนัก ในขณะที่เจ้าหน้าที่ของบริษัทเองก็ยังไม่พร้อมและขาดประสบการณ์ หลายคนพอมาถึงก็ป่วยต้องลาออกกลับบ้านไป และที่สำคัญบริษัทฯ ขาดเงินทุนหมุนเวียนที่เพียงพอในการทำธุรกิจ ทำให้ต้องไปขออนุญาตไว้เฉยๆ หลายปี ต่อมาแม้พยายามรื้อฟื้นกิจการโดยสั่งซื้อช้างและส่งคนเข้ามาประจำที่ลำปาง แต่ก็ไม่สามารถดำเนินธุรกิจประสบผลสำเร็จมากนัก จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2441 หลังจากการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทใหม่ที่กรุงลอนดอนเป็นผลสำเร็จ¹⁷ จึงมีทุนเพียงพอและรับพนักงานฝรั่งเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อทำการป่าไม้อย่างจริงจัง

ดังนั้นเพื่อยืดหัวหาดให้เร็วที่สุดขณะที่ผู้อื่นไม่พร้อม บริษัทบริติชบอร์เนียวจึงติดต่อ หมอมาเรียน อัลฟองโซ ชีค (Marion Alphonso Cheek) ซึ่งจนถึงขณะนั้นได้เคยรับซื้อไม้สักจากพ่อค้าไม้พม่าและไทใหญ่ส่งขายต่อให้กับบริษัทบอร์เนียวมาระยะหนึ่งแล้ว

¹⁷ Wannamethee, P.S., 2014, Anglo-Siamese Economic Relations: British Trade, Capital and Enterprise in Siam, 1856-1914. PhD Thesis, LSEP, University of London, 436p

พร้อมกันนั้นก็ได้ติดต่อ **มร.หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (Louis Thomas Leonowens)** ผู้กว้างขวางในสยามขณะนั้น โดยขอให้ทั้งคู่เป็นตัวแทนของบริษัท ตั้งแต่ปี พ.ศ.2427 มีหน้าที่เข้าไปเจรจาขอรับอนุญาตทำป่าไม้รวมถึงจ้างเหมาให้คนเข้าไปทำป่าไม้ที่ได้รับอนุญาตตลอดจนรับซื้อไม้จากพ่อค้าไม้พื้นถิ่นส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ โดยให้ **หมอซิค** เป็นตัวแทนประจำที่เชียงใหม่และ **หลุยส์** ประจำที่เมืองระแหง

การแต่งตั้งตัวแทนเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าบริษัทบริติชบอร์เนียวในขณะนั้นคงไม่ได้ตั้งใจเข้าไปตัดและชักลากไม้เองสักเท่าไร แม้จะได้รับอนุญาตให้เข้าทำป่าไม้ในพื้นที่ป่าใดๆ เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอ แต่คงตั้งใจใช้วิธีจ้างเหมาให้ชาวพม่าหรือไทใหญ่ เข้าไปดำเนินการอีกทอดหนึ่ง คือหนักไปในทางเป็น ‘พ่อค้าไม้’ (รวมถึงสินค้าอื่นด้วย) มากกว่าเป็น ‘บริษัททำไม้มีอาซิฟ’ ซึ่งเป็นเรื่องของบริษัท มักจะถูกบริษัทบอมเบย์เบอร์มาดูแลคุมมา

การเป็นตัวแทนโดยไม่ใช่เป็นลูกจ้างบริษัทของทั้ง **หมอซิค** และ **หลุยส์** เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งคู่ทำงานได้อย่างอิสระแฝงด้วยธุรกิจส่วนตัวจนสับสนปนประหว่างเงินบริษัทและเงินส่วนตัว แถมยังสามารถแอบใช้ชื่อของตนเองไม่ใช่ชื่อบริษัท ในการรับใบอนุญาตทำป่าไม้ในหลายพื้นที่ ทั้งนี้ด้วยความคุ้นเคยที่มีกับเจ้าหลวง (เป็นต้นแบบผลประโยชน์ที่ซับซ้อนระดับคลาสสิกของฝรั่ง แต่ชั้นเชิงยังทาบไม่ติดกับนักการเมืองประเทศสารชัณฑ์บางคน) นี่คือการหนึ่งในหลายสาเหตุที่ทำให้ในที่สุดเกิดความระแวงและไม่ลงรอยกันระหว่างบุคคลทั้งสองกับบริษัทบริติชบอร์เนียว จนนำไปสู่การแยกทางกัน

ภาพจินตนาการบริเวณซำกุลา สมัยเจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ ซึ่งเห็นบ้านหมอซิคอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง (ดัดแปลงจากรูปวาดของ เสรินทร์ จีระคุปต์)

สำหรับ หมอซิค ถูกกดดันให้ลาออกจากการเป็นตัวแทนของบริษัทบริติชบอร์เนียว โดยต่อมาได้สร้างธุรกิจของตนเองร่วมกับรัฐบาลสยาม ส่วน หลุยส์ ซิงลาออกจากบริษัทบอร์เนียวก่อนถูกปลดโดยไปทำสัญญาเป็นพันธมิตรทางการค้ากับบริษัทบอมเบย์เบอร์มาระยะหนึ่ง ก่อนที่จะมีปัญหาขัดกันในผลประโยชน์จนต้องถูกบริษัทบอมเบย์ฯ บอกลเลิกสัญญา ในที่สุดจึงไปเปิดบริษัทของตนเองชื่อว่า บริษัทหลุยส์ ที เลียวโนเวนส์

บุรุษทั้งสองนี้¹⁸ มีชีวิตที่น่าสนใจ น่าศึกษา จึงอยากรนำมาเล่าสู่กันฟัง ซึ่งเป็นชีวิตที่มีทุกอรรถรส ทั้งความกระตือรือร้น กระหายใคร่รู้ชนิดไร้ขอบเขต ความมีชีวิตชีวา มีพลังเหลือเฟือเพื่อพร้อมที่จะสร้างโอกาสใหม่ๆ ความมีเสน่ห์แต่ก็มีเล่ห์เหลี่ยมแพรว

¹⁸ 1) Jackson Fran, 1991, Cheek Family Papers 1890-1992, Payap University Archives. 2) Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p.

พราว ความมีใจนักเลงกล้าได้กล้าเสีย แต่สุดท้ายก็หนีไม่พ้นความ
 เหลิงและความโลภ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ‘อันมนุษย์เรานั้นแม้มีพื้นฐาน
 ทางจริยธรรมระดับผู้สอนศาสนา ก็ไม่สามารถยับยั้งกิเลสของ
 ตนเอง’ ซึ่งเป็นสัจธรรมของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา (รวมถึง
 พระสงฆ์องค์เจ้าบางรูป ที่เป็นข่าวคริกโครมในปัจจุบัน)

ความเป็นมาของหมอซึกและหลุยส์

หมอมาเรียน เอ ซึก สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแพทย์ มล
 รัฐนอร์ทแคโรไลนา ซึ่งต่อมาได้รับการชักชวนให้เข้ามาเป็นมิชชันนารี
 สอนศาสนาที่เชียงใหม่โดย สารุคุณเดเนียล แมคกิลวารี ผู้บุกเบิกนำ
 ศาสนาคริสต์มาเผยแพร่ที่เชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2410 หมอซึก เดิน
 ทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อต้นปี พ.ศ.2418 ขณะอายุ 23 ปี ด้วย
 ‘ท่าทีที่มีเสน่ห์และหน้าตาเก๋ชวนฝันใฝ่’ จึงสามารถมัดใจลูกสาวคน
 หนึ่งของ หมอแดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) นามว่า
 ซาร่าห์ (Sarah) ซึ่งเป็นน้องต่างมารดาของภรรยา สารุคุณแมคกิล
 วารี จนนำไปสู่การตกลงปลงใจแต่งงานกันหลังจากที่ หมอซึก
 มาถึงกรุงสยามไม่ทันถึงหนึ่งปี ดังนั้น หมอซึก จึงถือเป็นคู่เขยกับ
 สารุคุณแมคกิลวารี ผู้ที่ชาวคริสต์เตียนนิกายเพรสไบทีเรียนยกย่อง
 ให้เป็นปูชนียบุคคลผู้หนึ่ง

ในต้นปีต่อมา หมอมาเรียน เอ ซึก จึงเดินทางขึ้นมาประจำที่
 เชียงใหม่ หลังจากอยู่เชียงใหม่ได้ไม่นานเขาก็เป็นที่รู้จักและรักใคร่
 ของชาวเชียงใหม่อันเนื่องมาจากความสนใจใฝ่รู้ ศึกษาเรื่องราวและ
 ภาษาของชาวพื้นเมือง จนกระทั่งสามารถสื่อสารภาษาล้านนาได้

พ.ศ.2449 ทั้งคู่กลับไปอังกฤษและใช้ชีวิตหลายปีต่อมาอยู่ที่นั่นเป็นส่วนใหญ่ โดยแวะเวียนมาสยามเป็นครั้งคราว **หลุยส์** กลับมาสยามครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ.2457 ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 หลังจากนั้นก็ไม่สามารถกลับมาได้อีกจนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2462

ก่อนเสียชีวิต หลุยส์ ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติครึ่งหนึ่งให้ลูกๆ อีกครึ่งหนึ่งให้ริต้าภรรยา แต่ได้สั่งเสียภรรยาไว้ว่า หากภรรยามีอันเป็นไป ขอให้ยกทรัพย์สินสมบัติที่เหลือมาให้เป็นสาธารณกุศลในเมืองสยาม

ปัจฉิมลิขิต..จากชีวิตของสองตำนาน

จากประวัติของ หมอมาเรียน เอ ชิค คงไม่มีใครสามารถตัดสินได้ว่า หมอชิค ผู้นี้คือ ‘คนบาปที่แฝงมาในคราบของนักบุญ’ เมื่อเริ่มเข้าสู่สยามครั้งแรกในฐานะมิชชันนารีสอนศาสนา หรือเป็น ‘นักบุญที่กลายเป็นคนบาป’ จากการยั่วยวนของความโลภและกิเลสมนุษย์ แต่ที่แน่ๆ ชีวิตของบุคคลผู้นี้เป็นชีวิตที่น่าสนใจศึกษา เป็นชีวิต ‘สุดเหวี่ยง’ ที่มีแต่การดิ้นรนแสวงหาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่สุดท้ายก็ต้องจบชีวิตด้วยความอ้างว้าง เปล่าเปลี่ยว อย่างน่าเวทนาบนเรือเดินสมุทรข้างเกาะสีชังกลางทะเลของอ่าวไทย แบบคนสิ้นหวังที่ไม่รู้อนาคตว่าทรัพย์สินที่อุตสาหะหามาด้วยเล่ห์เหลี่ยมทางธุรกิจ ด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน ที่แฝงไปด้วยความเครียดและความทุกข์ในจิตใจนั้น จะยังคงเป็นของตนเองเพื่อส่งต่อให้ลูกหลาน หรือต้องตกไปเป็นของ

ผู้อื่น จึงเป็นชีวิตที่น่าศึกษาเอาไว้เป็นอุทาหรณ์สำหรับเราทุกคน
‘โดยเฉพาะมหาเศรษฐีที่ปล้นชาติปล้นแผ่นดินทั้งหลายในปัจจุบัน’

สำหรับ **มร.หลุยส์ ที เลียวโนเวนส์** นั้น มีชีวิตที่โลดโผนไม่แพ้มารดา **แหม่มแอนนา** ผู้สร้างนิยายลวงโลกสองเรื่องซึ่งทำให้เป็นที่มาของหนังสือ **‘แอนนาและกษัตริย์สยาม’ (Anna and the King of Siam)** ที่ลือลั่นไปทั่วโลกในเวลาต่อมา ต่างกันตรงที่ความโลดโผนของ **หลุยส์** ปรากฏหลักฐานอ้างอิงชัดเจนว่าเกิดขึ้นจริง ต่างจากกรณีของมารดาดังที่ระบุไว้ในหนังสือของ **บริสโตว์ (Bristowe)**²⁹ นอกจากนั้น **หลุยส์** ยังเป็นคนที่รู้สึกสำนึกในบุญคุณของแผ่นดินสยามและของคนไทย ด้วยการสั่งเสียภรรยาว่าเมื่อหาชีวิตไม่แล้วให้มอบทรัพย์สมบัติกลับมาให้แก่เมืองที่เขารัก ที่ได้สร้างอนาคต สร้างตัวตนให้แก่เขา และต่อมา **ริต้า** ภรรยาก็ได้ทำตามเจตนารมณ์โดยบริจาคเงินเกือบทั้งหมดที่เหลือให้เป็นสาธารณกุศลในเมืองไทย โดยส่วนใหญ่บริจาคไปที่โรงพยาบาลจุฬาฯ และโรงพยาบาลแมคเคนเซียงใหม่

ในกรณีของ **แหม่มแอนนา** เรื่องราวของเธอส่วนใหญ่สร้างจากจินตนาการ ผ่งไปด้วยการโกหกหลอกลวง ที่ถูกเก็บงำมานานปี ทั้งชาติกำเนิดของตนเอง ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของนาง รวมถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในราชสำนักสยาม แต่กระนั้นก็ยังสามารถลวงโลกมาได้ยาวนานถึงกว่าร้อยปี ทำความเสื่อมเสียแก่ภาพลักษณ์ของราชสำนักอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเป็นบทเรียนที่เจ็บแสบซึ่งเกิดจากคนคนหนึ่ง

²⁹Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p

ที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศตะวันตกที่เจริญแล้ว กระทบต่อประเทศเล็กๆ โดยอาศัยข้ออ้างเพียงว่า ‘สังคมตะวันตกเป็นสังคมที่ให้อิสระและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น’

ซึ่งน่าจะเป็นอุทาหรณ์ให้คนไทยได้สะท้อนดูสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่ชาติตะวันตกยังคงอ้างสิ่งเดียวกันนี้ แม้ว่าความคิดเห็นที่เผยแพร่โดยสำนักข่าวตะวันตกบางสำนัก มาจากการโกหกหลอกลวงของผู้ไม่หวังดีต่อชาติบ้านเมืองตนเอง

บทที่ 3

นายห้างป่าไม้สมัยเจ้าหลวง

‘อินทวโรธสรุริยวงศ์’

นายห้างป่าไม้คือ ‘เสนาริการ’ จัดวางกำลัง ‘กองทัพอช้าง’
ตามตำแหน่งยุทธศาสตร์ริมแม่น้ำ
เพื่อคอยจ้องหว่าเข้าปฏิบัติการ

เจ้ากรมป่าไม้ยุคแรกชาวอังกฤษ

ไม่นานก่อนที่ เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ ถึงแก่พิราลัยในปลายปี พ.ศ.2440 รัฐบาลสยามได้เริ่มปฏิรูปหัวเมืองล้านนาอีกครั้ง โดยส่ง **พระยาทรงสุรเดช (อ้น บุนนาค)** เข้าไปเป็นข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2436 เพื่อหาแนวทางจัดระบบราชการหัวเมืองล้านนาเสียใหม่ ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านี้ในปี พ.ศ.2434 **เจ้าหลวงอินทวิชยานนท์** (ด้วยความไม่ค่อยพอใจรัฐบาลสยามในเรื่องระบบจัดเก็บภาษี) ได้พยายามลดอิทธิพลของรัฐบาลสยาม โดยยกเลิกตำแหน่งผู้ช่วยที่เป็นข้าราชการสยามในกรมต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ ที่ได้จัดตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยที่ **กรมหมื่นพิชิตปรีชากร** เข้ามาเป็นข้าหลวงพิเศษเมื่อหกเจ็ดปีก่อน

เมื่อ **พระยาทรงสุรเดช** ขึ้นมารับตำแหน่ง เผอิญประจวบเหมาะกับการที่เจ้าหลวงและเจ้านายบุตรหลานไปราชการกรุงเทพฯ ปล่อยให้ **เจ้าราชบุตร รักษาราชการแทน (สำหรับ เจ้าราชบุตร ผู้นี้เป็นที่ทราบกันดีว่าชอบเสพสุราเมรัยเป็นอาจิน ไม่ได้สนใจการบริหารราชการแผ่นดินแต่ประการใด)** จึงเปิดโอกาสให้ **พระยาทรงสุรเดช** เกลี่ยกล่อมเจ้านายที่เหลือนด้วยนโยบายที่เรียกว่า ‘**อุบายเกี้ยวลาว**’ เพื่อให้เห็นดีเห็นงามกับการมีตำแหน่งผู้ช่วยกรมต่างๆ ที่เป็นข้าราชการจากกรุงเทพฯ เหมือนเดิม ซึ่งรวมถึงกรมหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้ด้วย ดังนั้นต่อมาเมื่อรัฐบาลสยามมีแนวคิดในการจัดการป่าไม้เสียใหม่โดยการแนะนำของ **มร.เฮอ์เบิร์ต เอ สเลด (Herbert A Slade)** ผู้เชี่ยวชาญการป่าไม้ชาวอังกฤษจากกรมป่าไม้

มร.เฮอ์เบิร์ต สเลด เจ้ากรมป่าไม้ชาวอังกฤษคนแรก
และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติและพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม)

พม่า จึงสามารถกระทำการได้โดยสะดวกและรวดเร็วด้วยความ
ช่วยเหลือของผู้ช่วยกรมनाที่เป็นคนของสยาม³⁰

สำหรับ **มร.สเลด** ผู้นี้รัฐบาลสยามยืมตัวมาจากรัฐบาลอินเดีย
ของอังกฤษ เมื่อเขาเดินทางมาถึงสยามก็เริ่มศึกษางานเกี่ยวกับไม้สัก
ในล้านนาทันที โดยออกเดินทางด้วยเรือจากกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่
1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2438 เพื่อศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำไม้สักในหัว
เมืองต่างๆ ตั้งแต่ ชัยนาท นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ จากนั้นเดินทางต่อ
ด้วยช้างไปยังแพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ผ่านป่าสักกำลังผลัดใบใน

³⁰ วัลลภา เครือเทียนทอง, 2519, การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
187 หน้า

หน้าแล้งเป็นช่วงๆ ขากลับแวะเยี่ยมป่าไม้ที่จังหวัดตากก่อนลงเรือถึง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2439 ใช้เวลาในการศึกษา ปัญหาและดูงานในท้องที่ต่างๆ กลางป่าเขาอยู่ร่วมห้าเดือน³¹

เมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ จึงได้จัดทำรายงานการสำรวจ สถานการณ์ป่าสักภาคเหนือเสนอต่อ **สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ** เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น โดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง สำคัญสองประการ ประการแรก ‘ป่าไม้ทั้งหมดอยู่ในการถือครองของ เจ้านายท้องถิ่นแทนที่จะอยู่ในการควบคุมดูแลของรัฐบาลกลาง’ ประการที่สอง ‘การทำไม้ที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้นยังไม่ถูกต้องตาม หลักการคุ้มครองรักษาป่าไม้ให้อำนวยผลอย่างยั่งยืน’ พร้อมกับ เสนอแนะวิธีแก้ไขไว้หลายประการมีสาระสำคัญคือ ควรโอนการ ครอบครองป่าไม้จากเจ้าหลวงและเจ้าญาติมาเป็นของรัฐบาลกลาง ทั้งหมด นอกจากนั้นควรตั้งกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานเพื่อควบคุม กิจการป่าไม้เป็นการเฉพาะ ซึ่งต่อมา **พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงเห็นชอบกับข้อเสนอและอนุมัติให้จัดตั้ง กรมป่าไม้อยู่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ **มร.สเลต** เป็นเจ้ากรมป่าไม้คนแรกเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ.2439 โดยมีสำนักงานอยู่ที่เชียงใหม่ เพื่อสะดวกในการควบคุมดูแลป่าไม้สัก ในล้านนา

พร้อมๆ กันนั้น **สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ** ได้ทรง มอบหมายให้ **พระยาศรีสหเทพ** ไปเจรจาขอโอนอำนาจการ

³¹ นายเอช. สเลต เจ้ากรมป่าไม้คนแรกของสยาม สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม ศิลปการ พระพรรณ ทองตัน เรียบเรียง

ครอบครองป่าไม้จากเจ้าหลวงและเจ้าญาติในหัวเมืองล้านนาให้มาขึ้นกับรัฐบาลกลาง โดยเริ่มเจรจากับเมืองแพร่และน่านก่อน จากนั้นจึงไปเจรจากับลำปาง ลำพูน โดยเก็บเชียงใหม่ซึ่งเป็นด่านหินไว้สุดท้าย ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือของ **เจ้าดารารัศมี** พระราชชายาในรัชกาลที่ 5 การเจรจาเช่นนี้น่าจะมีกลยุทธ์และเล่ห์เหลี่ยมแพรวพราวพอสมควร แต่ในที่สุดก็ทำสำเร็จ มีผลให้เจ้าหลวงและเจ้าญาติไม่มีกรรมสิทธิ์ในป่าไม้อีกต่อไป และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการเสียสิทธิ์รัฐบาลสยามจึงยินยอมจ่ายเงินส่วนแบ่ง ‘ค่าต่อไม้’ ให้ครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินที่เก็บได้แต่ละปี

เรื่อง ‘ค่าต่อไม้’ นี้ได้มีบันทึกที่เขียนเล่าไว้โดยเจ้าวงศ์จันทร์ คชเสนี (ณ เชียงใหม่) ดังนี้³²

“สิ้นปีก็มีเงินค่าต่อไม้จากห้างบอร์เนียวและห้างบอมเบย์ เบอร์มาสำหรับแจกจ่ายเจ้านายญาติพี่น้อง สายพระเจ้ากาวิโรรส (เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 6) ได้รับส่วนแบ่งมากกว่าสายอื่น...ข้าพเจ้าจำได้ว่าเจ้ายายของข้าพเจ้าเป็นธิดาของ เจ้าหญิงอุบลวรรณ (ธิดาองค์ที่สองของเจ้าหลวงกาวิโรรส) มารับเงินค่าต่อไม้ เอากะบุงขนาดกลางอย่างใช้หาบข้าวมาโกยเงินจากบนโต๊ะที่นับไว้เป็นกองๆ ลงกะบุงเต็มสองกะบุงเอากะดังปิดปากกะบุงให้คนใช้ผู้ขายหาบไป เงินเหรียญโบราณหนักจนไม้คานที่หาบอ่อนยวบๆ เวลาเดิน”

³² พ.ต.ท. อนุ เนินหาด 2544 สังคมเมืองเชียงใหม่ รุ่น ๓ 164 หน้า อ้างถึงบันทึกเจ้าวงศ์จันทร์ คชเสนี (ณ เชียงใหม่)

นอกจากเรื่องกรรมสิทธิ์ป่าไม้แล้วในสมัยที่ **มร.สเลด** เป็นเจ้ากรมฯ ยังได้แจ้งให้บริษัทที่ทำไม้สักอยู่ก่อนหน้านั้นให้นำสัญญามาเปลี่ยนใหม่เป็นอายุสัญญาทำไม้ 6 ปี และจัดตั้งด่านป่าไม้ขึ้นที่เมืองมะละแหม่ง เพื่อจัดเก็บภาษีอากรกับไม้สักสยามที่ล่องผ่านแม่น้ำสาละวิน ส่วนในประเทศได้จัดตั้งด่านป่าไม้ขึ้นที่ปากน้ำโพในปี พ.ศ.2441 แทนด่านป่าไม้เดิมที่ชัยนาท

การเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ใหม่ครั้งนี้ดูจะไม่ใช่ที่สບอารมณ์ของ ‘ผู้มากอิทธิพล’ อย่างบริษัทบอมเบย์เบอร์มาสักเท่าไร เนื่องจากเมื่อเริ่มเข้ามาสู่ล้านนาไม่กี่ปีก่อนหน้านั้น บริษัทยังไม่ได้รับอนุญาตผืนป่าให้เข้าทำไม้มากนัก แต่ด้วยความที่มีทุนหนาจึงใช้วิธีรับซื้อสัญญาต่อด้วยราคาแพงจากคนทำป่าไม้ชาวพม่ารายย่อย ที่ได้ต่อสัญญาทำป่าไม้จากเจ้าหลวงทุกสามปี ทำให้บริษัทมีผืนป่าทำไม้จำนวนมากโดยเฉพาะแถบแม่น้ำสาละวิน เมื่อมีหลักเกณฑ์ใหม่เช่นนี้ทำให้ไม่แน่นอนว่าจะได้รับสัมปทานทำป่าไม้จากรัฐบาลสยามอีกหรือไม่ ในขณะที่บริษัทบอมเบย์ฯ ได้จ่ายเงินไปแล้วเป็นจำนวนมากให้คนทำป่าไม้ชาวพม่า เรื่องนี้ดูเหมือนทำให้บรรดาผู้จัดการบริษัทบอมเบย์เบอร์มาไม่ค่อยชอบหน้า **มร.สเลด** ไปสักหนึ่ง

สำหรับ **มร.สเลด** นั้นเป็นคนที่ทุ่มเทตรงไปตรงมา แต่ก็ไม่สามารถรับได้กับระบบบริหารงานในกระทรวงมหาดไทยที่เป็นต้นสังกัด ซึ่ง ‘เขอา้างว่า’ ไม่เข้าใจถึงเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้! ไม่เข้าใจว่าควรจะใช้แนวทางอย่างไรในการจัดการป่าไม้เพื่อประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่า! สนใจเฉพาะเรื่องปลื้มย่อยยที่ให้เขาต้องรายงานตลอดเวลา

บรรยากาศแถวถนนท่าแพในเมืองเชียงใหม่ ด้านหลังคือวัดแสนฝาง
(ถ่ายโดยหลวงอนุสารสุนทร เอื้อเฟื้อภาพจากพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม)

ทำให้รู้สึกเหมือนเป็นเพียงพนักงานตัวเล็กๆ ไม่มีอิสระในการตัดสินใจใดๆ แต่ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้เป็นเช่นไรคงตอบได้ยากเพราะกระทรวงมหาดไทยของสยามในเวลานั้นต้องดูแลความอยู่รอดของชาติบ้านเมืองอยู่ด้วย ภายใต้ภัยคุกคามของประเทศล่าอาณานิคมทั้งหลายรวมถึงอังกฤษที่ส่ง **มร.สเลด** ให้เข้ามาช่วยรัฐบาลสยามขณะนั้น

ด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ **มร.เฮอ์เบิร์ต สเลด** จึงลาออกจากเจ้ากรมป่าไม้ของสยามและกลับไปทำงานที่พม่าเมื่อปี พ.ศ.2444 ต่อจากนั้นอีกสี่ปีได้เสียชีวิตอย่างกะทันหันด้วยโรคหิวาต์ในปี พ.ศ.

2448 ก่อนลาออกจากสยามเขาได้เขียนไว้ในรายงานประจำปีเชิงชมชู้กลายๆ (ตามความคุ้นเคยของชาวมหาอำนาจทั้งหลาย!) ไว้ว่า³³:

“หากรัฐบาลสยามยังไม่ให้อิสระแก่กรรมป่าไม้ที่เขาและคนอังกฤษดูแลอยู่ ก็น่าห่วงว่าความพยายามปฏิรูปประเทศของสยาม ที่หวังว่าจะช่วยไม่ให้อังกฤษยึดครองจากชาติตะวันตก อาจไม่ส่งผลสำเร็จตามที่คาดหวัง”

หลังจาก **มร.สเลต** กลับไปพม่าแล้วรัฐบาลสยามก็ได้ยืมตัวชาวอังกฤษมาเป็นเจ้ากรรมป่าไม้อีกสองคน และในปี พ.ศ.2451 ภายใต้อาณัติเจ้ากรรมป่าไม้ชาวอังกฤษคนที่สามที่ชื่อ **มร.ดับเบิลยู เอฟ ลอยด์ (W F Lloyd)** รัฐบาลสยามได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ในการอนุญาตทำไม้สักอีกครั้งคือเปลี่ยนจากอายุสัญญา 6 ปีเป็น 15 ปี ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการและประหยัดงบประมาณ ตลอดจนสอดคล้องกับความเป็นจริงในการทำป่าไม้ที่ต้องใช้เวลาสำหรับงานไม้อย่างน้อยสองปีไปแล้วก่อนเริ่มตัดฟัน การแก้ไขอายุสัญญาครั้งนี้ยังทำให้ได้ไม้ที่มีคุณภาพดีขึ้นเพราะได้ขยายรอบตัดฟันออกไปด้วยจาก 12 ปี เป็น 30 ปี³⁴

³³ Vandergeest P and Peluso N L, 2006, Empires of forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 1, Environment and History, 12, p31-64

³⁴ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ 2556 องค์ความรู้ไม้สักไทย กรรมป่าไม้ กระบวนการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 302หน้า

การนั่งสนทนาถึงเรื่องราวต่างๆ ในห้องนั่งเล่นของคลับเฮาส์ ช่วงฤดูร้อนของเมืองเหนือนั้น แม้อุณหภูมิภายนอกอาจพุ่งขึ้นไปถึง 40 องศา แต่ด้วยสายลมอ่อนๆ และความแห้งของอากาศ ฝรั่งทำไมเหล่านี้จึงไม่ทุกข์ทรมานมากนัก ดังนั้นช่วงเวลาเย็นๆ ภายใต้ท้องฟ้าสีจาง จึงเป็นบรรยากาศที่น่ารื่นรมย์เหมาะกับการนั่งพักผ่อนเหม่อมองไปยังผืนนกกานาชนิดที่กำลังโฉบบินบนท้องฟ้าผ่านดาวบางดวงซึ่งสามารถแข่งแสงกับตะวันยามพลบค่ำ ขณะที่บริเวณขอบฟ้ามีแนวต้นไม้ร่มครึ้มแทรกด้วยยอดเจดีย์และเงาตะคุ่มของบ้านเรือนไม้ที่ปลูกสร้างตามแบบล้านนา กระจัดกระจายอยู่ริมรั้วคลับเฮาส์แห่งนั้น

ไถ่ลออกไปลิบๆ ยังเห็นแนวเขาสีม่วงจางๆ ซึ่งกำลังเลือนหายไปกับความมืดที่คืบคลานเข้ามา ขณะที่ลอยมากับลมเอื่อยๆ ของฤดูร้อนเสียง ‘ฮอกว้าว’ ‘ฮอกควาย’ หรือ ‘ฮอกจ้าง’ ของชาวบ้านก็แว่วมาให้ได้ยินเป็นระยะๆ พร้อมกับกลิ่นอายซึ่งฝรั่งที่ไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตและอาหารการกินของคนล้านนาคงอธิบายได้ยาก แต่เชื่อแน่ว่ารสสัมผัสและบรรยากาศตลอดจนเรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังในคลับเฮาส์แห่งนี้คงเป็นสิ่งที่ฝรั่งทำป่าไม้ทุกคนจดจำไปอีกนาน หลังกลับไปสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเองแล้ว

ตัดฟัน ชักลาก และลอยซุง

เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนตั้งแต่เดือนมิถุนายน ฝรั่งนายห้างป่าไม้จะเข้าป่าเพื่อทำงานกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการดูแลลากซุงจากเขาสูงและการเตรียมล่องซุงในช่วงฤดูน้ำหลากที่กำลังใกล้เข้ามา ในช่วงนี้จะ

มีการตั้งแคมป์คนงานและเตรียมเสบียงกรังอย่างพร้อมพร้อม ช้างนับร้อยๆ เชือกของบริษัทจะถูกจัดวางให้ทำงานในตำแหน่งยุทธศาสตร์ต่างๆ ในป่า นายห้างป่าไม้และหัวหน้าคนเลี้ยงช้างหรือเรียกว่า ‘แก๊ช้าง’ ต้องสามารถเลือกช้างให้เหมาะกับงานที่ทำแต่ละประเภท เชือกใดใช้ชนสัมภาระ เชือกใดลากซุง เชือกใดเอาไว้คอยจับซุงในแม่น้ำ ฯลฯ เพราะช้างแต่ละเชือกจะมีคุณลักษณะทั้งร่างกายและจิตใจที่แตกต่างกัน

สำหรับการชักลากท่อนซุงที่ถูกตัดทิ้งไว้บนเขาลงมาสู่พื้นราบริมฝั่งแม่น้ำ จะต้องมีการเตรียมเส้นทางลากซุงให้ดี เพราะหากไม่เรียบพออาจทำให้ช้างเกิดแผลพุพองขนาดลูกฟุตบอลบนผิวหนังตามแนวโซ่ ซึ่งเป็นภาระให้นายห้างป่าไม้ต้องฝ่าเอาน้ำที่คั่งออก (เป็นภารกิจลื่นไม่สะอาด แกมเลอะเทอะเประเปื้อน ที่นายห้างฝรั่งทุกคนจำแม่น) เมื่อช้างลากไม้มาเรียงไว้บริเวณริมแม่น้ำหรือลำห้วยแล้ว นายห้างป่าไม้ต้องดูแลตีตราทำเครื่องหมายไม้ซุงแต่ละท่อนให้เรียบร้อย ซึ่งปกติจะมีค้อนที่ใช้ทำสัญลักษณ์สี่ชนิดคือ 1) ชื่อบริษัท 2) ปีที่ตีตรา 3) เลขประจำตัวของ ‘ผู้ช่วยป่าไม้’ และ 4) คุณภาพของท่อนไม่ว่าอยู่ในชั้นที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 เมื่อทุกอย่างดำเนินการเสร็จสิ้นก็รอเพียง ‘การช่วยเหลือสังการของธรรมชาติ’ ที่ให้ฝนเทกระหน่ำจนน้ำป่าไหลป่าลงไปตามแม่น้ำลำห้วยทั้งหลาย

ขณะที่รอช่วงเวลาน้ำหลาก นายห้างป่าไม้มีหน้าที่เป็นเซนาธิการ ‘จัดวางกำลัง’ ของกองทัพช้างไว้ตามตำแหน่งต่างๆ ริมแม่น้ำลำห้วย เพื่อคอยจังหวะในการเข้าไปปฏิบัติการ ‘จัด ลาก ดัน ดึง’ ให้ท่อนซุงลอยไปในลำน้ำ นอกจากนั้นยังต้องเตรียมช้างไว้คอยแก้ปัญหา

ช้างชักลากท่อนซุงในป่า

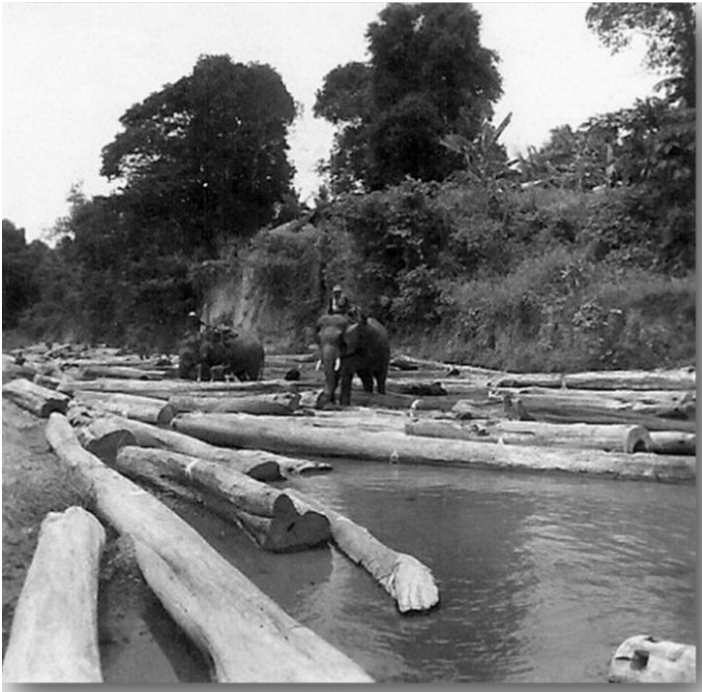
(เอื้อเฟื้อภาพจาก หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ)

ไม่ให้ท่อนซุงลอยไปปิดกั้นสายน้ำขบวนการไหลของซุงท่อนอื่น นั่นหมายถึงต้องแบ่งช้างจำนวนหนึ่งไว้ตามจุดยุทธศาสตร์ริมแม่น้ำ เช่น ในบริเวณลำน้ำหักมุมที่เต็มไปด้วยโขดหินก้อนโต ซึ่งมีโอกาสสูงที่ท่อนซุงจะลอยเข้ามาติดค้าง ทำให้เกิดการกองสุมทับกันของซุงและเศษไม้ ไม้รวมถึงเศษวัสดุอื่นๆ

การเตรียมการเช่นนี้เพื่อให้มั่นใจว่า เมื่อถึงจังหวะเวลาที่ระดับน้ำในแม่น้ำลำห้วยขยับสูงขึ้น (โดยอาจสูงได้หลายเมตรในช่วงเวลาไม่กี่ชั่วโมงภายหลังฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างหนัก) ซึ่งเป็นเวลาที่คาดเดาได้ยาก แต่ ณ เวลานั้นทั้งคนและช้างต้องพร้อม โดยอยู่ ‘ถูกที่

ถูกเวลา’ เพื่อจัดเพื่อดันให้ท่อนซุงไม้สักแต่ละท่อนลอยไปได้อย่างสะดวก ไม่มีการกองสุมขวางทางท่อนอื่นๆ เพราะหากเกิดเหตุเช่นนั้น และไม่สามารถแก้ไขได้ในเวลาอันสั้น ภายในอีกไม่กี่ชั่วโมงต่อมา โอกาสการลอยท่อนซุงออกไปสำหรับปีนั้นอาจหลุดลอยไปโดยไม่กลับมาอีก

บรรยากาศริมน้ำขณะที่นายห้างป่าไม้กำลังจัดการให้ไม้สักลอยไปตามกระแสน้ำ ในช่วงเวลาที่แม่น้ำกำลังเชี่ยวกรากและเอ่อนอง

เตรียมการก่อนฤดูน้ำหลากเพื่อมั่นใจว่าท่อนซุงจะสามารถ
ลอยไปตามกระแสน้ำ

เกือบเต็มตลิ่ง เป็นบรรยากาศที่คนรุ่นหลังคงไม่มีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสอีกแล้ว ดังที่นายห้างป่าไม้คนหนึ่งบรรยายไว้ดังนี้⁴²

ข้างพลายกว่ายี่สิบเชือกที่อยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์กำลัง่วนอยู่กับการมัด การดัน ให้ท่อนซุงไหลไปตามกระแสน้ำ แต่ทันใดนั้น...

“ปังงง...!”

ซุงยาวท่อนหนึ่งได้กระแทกเข้ากับโขดหินก้อนโตริมแม่น้ำทำให้หมูนคว้างไปติดกับตลิ่งอีกฝั่ง...แม่น้ำถูกปิดกั้นจากฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่งทันที! ในขณะที่ซุงท่อนอื่นๆ กำลังลอยตามซุงท่อนนั้นลงมาอย่างรวดเร็วในกระแสน้ำที่เชี่ยวกราก..

“บูม! บูม! บูม!...”

เสียงท่อนซุงกระแทกกันดังกึกก้อง ขณะที่กองซุงเริ่มก่อตัวขึ้นพร้อมกับเศษไม้ เศษไม้ไผ่ และขยะธรรมชาตินานาชนิด

“ว๊อยๆ !! ขะจี้ยเอาจ้างรัดซุงนั้นออก”

นายห้างป่าไม้ฝรั่งผู้ชำนาญอยู่ในลำนานามากว่าสิบปี ยืนตระหง่านเปี่ยมโชกอยู่ริมตลิ่งส่งเสียงตะโกนเป็น ‘คำเมือง’ ดังลั่นแข่งกับเสียงกระหึ่มของกระแสน้ำ

“เอาสองตัวนั้นมาตังแพ! แหมสองตัวเอาไปตังบูน!”

“อ๊า!..บู้หลวงเบ้นจะได้? ยะหยังรัดบ่อขึ้น!!”

“ชะจี้ยไปเอาบู้เต้นมาแตน!”

⁴²R. Campbell, 1986, Teak-Wallah, Oxford University Press, 279 p

ปรากฏว่าบู้หลวงงาแหลมเกินไป! ทำให้จัตซุงที่สิ้นเพราะเปียก
น้ำไม่ขึ้น (ในเย็นวันนั้นนายห้างปาโม่จึงต้องสั่งให้ตัดงาบู้หลวงออกไป
สามนิ้ว!) แต่ในที่สุดช่างทั้งสี่เชือกก็ช่วยกันจัดและยกท่อนซุงที่ติด
ขวางทางออกไปได้สำเร็จ แต่ทันทีที่ท่อนซุงเริ่มหลุดจากกองไม้ก็มี
เสียงลั่นครืนดังกึกก้อง! ตามมาด้วยเสียงของท่อนซุงที่ไหลเข้า
กระแทกกันถึยบ

บทที่ 4

ต้นตระกูล ‘ลูกครึ่ง’ รุ่นแรก

ความรู้สึกเศร้าเสียใจส่วนหนึ่งคงเกิดจากความไม่เข้าใจว่า
ทำไมบิดาต้องไปสงคราม ณ ที่ห่างไกล? ไม่เข้าใจว่า
‘ความรักชาติของคนอังกฤษ’ ทำไมถึงยิ่งใหญ่
จนสามารถลาจากลูกที่ยังเล็กมากไปได้?

ครอบครัวฝรั่งป่าไม้ในล้านนา

หากยกให้ หมอมาเรียน เอ ชีค (Marion A Cheek) ซึ่งเป็นต้นสกุล ชิกรัตน์ และ มร.หลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ (Louis T Leonowens) เป็นฝรั่งค้าไม้รุ่นบุกเบิกสองคนแรก ฝรั่งป่าไม้ที่ตามเข้ามาในสยามตั้งแต่ปี พ.ศ.2434 จนสิ้นรัชสมัยของ เจ้าหลวงอินทวโรธสุริยวงศ์ ต้องถือเป็นนายห้างป่าไม้รุ่นแรกของถิ่นล้านนา หลายท่านมีภรรยาเป็นสาวชาวพื้นเมืองจนมีลูกหลานสืบสกุลในเมืองไทยมาถึงปัจจุบัน บุคคลเหล่านี้ได้เผชิญความทุกข์ยากในงานอาชีพที่ต้องบุกป่าฝ่าดงและฝ่าฟันอันตรายต่างๆ ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ผ่านมา พร้อมๆ กันนั้น (บางคน) ยังต้องทำหน้าที่ ‘พ่อของลูก’ กับภรรยาชาวล้านนาที่มีความแตกต่างกันทั้งสภาพสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา ดังนั้นจึงต้องถือว่าอย่างน้อยท่านเหล่านี้ก็เป็นปูชนียบุคคลของบรรดาลูกหลาน

การครองชีวิตคู่ต่างสังคมและวัฒนธรรมนั้นคงมีปัญหามากมาย ทำให้นายห้างป่าไม้บางท่านต้องเลิกรากับภรรยาชาวล้านนาไปแต่งงานใหม่กับสาวชาวอังกฤษด้วยกัน แต่สำหรับบางท่านแม้หวังจะได้กลับเมืองสยาม หลังจากอาสาสมัครไปรบรบใช้ชาติในสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ก็ไม่อาจสมหวัง ด้วยความโหดร้ายของสงครามที่พรากชีวิตท่านไปเสียก่อน ขณะที่บางท่านได้ใช้ชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุข กับภรรยาชาวล้านนาจนตายจากกันในแผ่นดินนี้ ในบทนี้จะนำประวัติและเกร็ดชีวิตของท่านเหล่านั้น รวมถึงของหายทบางคนที่มิประวัติชีวิตน่าสนใจและเสียชีวิตไปแล้วมาบันทึกไว้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ก่อนสิ่งเหล่านี้จะเลือนหายไปกับกาลเวลาซึ่งจะเป็นเรื่องที่น่า

เสียชีวิตเป็นอย่างยิ่ง

เรื่องราวที่นำมาบันทึกนี้เป็นประวัติชีวิตของฝรั่งทำป่าไม้ชาวอังกฤษที่เข้ามาอยู่ในล้านนา⁴⁸ และมีภรรยาเป็นชาวพื้นถิ่นในยุคสมัยนั้น โดยตั้งใจให้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ความจริง ไม่มีเจตนาลบหลู่บรรพชนคนใดไม่ว่าไทยหรือฝรั่งอย่างใดก็ตาม ‘ความจริงนั้น’ บางครั้งก็นำไปสู่การตีความได้หลายแง่หลายมุมขึ้นอยู่กับผู้ตีความเป็นใคร? มองจากมุมใด? และด้วยอารมณ์เช่นไร? อันเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ปุถุชน (รวมถึงผู้เขียนด้วย) ที่ยังไม่สามารถละทิ้งกิเลสให้หมดสิ้นไปได้แต่อย่างน้อยก็อยากให้การตีความเหล่านั้นอยู่ภายใต้ความเข้าใจที่เข้าใจถึง ‘วิถีชีวิต’ ของบุคคลเหล่านั้นในสังคมสมัยอดีต

เกรย์ ผู้บุกเบิกบริษัทบอมเบย์

มร.เจมส์ เกรย์ (James Gray) บุรุษชาวอังกฤษสูงเกือบเมตรแปดสิบตามมาตรฐานฝรั่ง เดินทางข้ามป่าเขาที่รกทึบมีดครีกลางฤดูฝนจากเมืองมะละแหม่งของพม่าเข้าสู่เชียงใหม่ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2434 ท่านเป็นบุคคลสำคัญในการกรุยทางธุรกิจให้กับบริษัทบอมเบย์เบอร์มาในล้านนา แต่ระยะหลังต้องทำงานในพื้นที่ในฐานะ

⁴⁸1) Macfie D F (Edited by Wood R W and Hudson E R B),1987, Chiangmai Record 1884-1919, Payap University Archives 2) Bristowe W S, 1976, Louis and the King of Siam, Chatto & Windus, London, 156p 3) Shaw J C ,1997, The Chiangmai Gymkhana Club, Craftsman Press, 171 p

ไปได้? แต่สุดท้ายท่านก็สามารถรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เผชิญด้วยความองอาจ กล้าหาญ ในฐานะคน ‘ยูเรเซียน’ ในสังคมล้านนา และสังคมฝรั่งป่าไม้ชาวอังกฤษในภายหลัง

คิวริเปอล์ ฟรังแรงสูง

อาร์เธอร์ โลโอเนล คิวริเปอล์ (Arthur Lionel Queripel) เกิดที่อินเดีย เป็นบุตรของ อัลเฟรด เอิร์นเนสต์ คิวริเปอล์ (Alfred Ernest Queripel) และ แมรี (Mary) ชาวอังกฤษเชื้อสายฝรั่งเศสที่มีพื้นเพมาจากเมืองเกรนเซ เกาะเล็กๆ ในช่องแคบอังกฤษใกล้ชายฝั่งฝรั่งเศส สมัยเด็กอยู่กับบิดามารดาที่อินเดียซึ่งบิดาเป็นนายทหารสัตวแพทย์ยศนายพันที่นั่น⁵⁵ ทำให้พูดภาษาฮินดีได้คล่อง เมื่อโตขึ้นกลับไปเรียนที่อังกฤษจนสำเร็จการศึกษาจึงเข้าทำงานกับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และถูกส่งมาประจำที่เมืองแพร่ของล้านนาเมื่อปี พ.ศ.2443 ขณะอายุได้ 23 ปี ก่อนจะย้ายมาเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2446 และกลับไปอยู่แพร่อีกในปีถัดมา สมัยที่ **มร.วิลเลียม ดิบบี** เป็นหัวหน้าสถานี จากนั้นถูกย้ายกลับมาเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2451 อยู่เชียงใหม่ได้ประมาณสองปีจึงถูกย้ายอีกครั้งไปอยู่แถบแม่น้ำสาละวิน จนในที่สุดได้กลับมาประจำที่เชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2455 ในปี พ.ศ.2462 ท่านเกือบเอาชีวิตไม่รอดด้วยไข้ไทฟอยด์จนถูกส่งให้

⁵⁵1) India Births and Baptisms, 1786-1947-FamilySearch.org 2) The India List and India Office List 1905

มร.คิวริเปอล์กับครอบครัวขณะยังหนุ่มแน่นที่อังกฤษ
(เอื้อเฟื้อภาพจากมาลินี คิวริเปอล์)

กลับไปรักษาตัวที่อังกฤษ แต่ก็รอดมาได้และขึ้นเป็นผู้จัดการป่าไม้ของ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาเมื่อ พ.ศ.2465⁵⁶

ขณะยังหนุ่มแน่น มร.คิวริเปอล์ เป็นประเภทหนุ่มไฟแรงจะ เล่นกีฬาทุกประเภท ทั้งกีฬาที่แข่งกันอย่างจริงจังและกีฬาประเภท ตลกขบขัน ไม่ว่าจะเป็น ‘โบโล เทนนิส สควอช กอล์ฟ ยิงปืน ขี่ม้า

⁵⁶ 1) ข้อมูลหลังภาพถ่ายที่สโมสรยิมคานา เชียงใหม่ 2) บันทึกที่แผ่นหินบนหลุมศพที่สุสาน โปรเตสแตนต์ กรุงเทพฯ 3) Macfie D F (Edited by Wood R W and Hudson E R B), 1987, Chiangmai Record 1884-1919, Payap University Archives

ชิกแซก’ หรือแม้กระทั่ง ‘แข่งหมู’ ซึ่งท่านมีหมูตัวโปรดชื่อว่า **เปอร์ซิมมอน** ที่ครั้งหนึ่งทำให้ **หลุยส์ ที เลียวโนเวนส์** ถึงกับผงะด้วยความชุ่นเคืองเพราะ **เปอร์ซิมมอน** ตัวดี ดันวิ่งไปขวางทางหมูของ **หลุยส์** ที่ชื่อ **เฟเวอร์ริท** หรือชื่อไทยว่า **ตัวเก่ง**ที่กำลังจะวิ่งเข้าเส้นชัยสมชื่ออยู่แล้ว ทำให้หมูตัวเล็กจิ๋วที่ชื่อ **ไทนี** พลิกล้อคแซงขึ้นไปได้

ด้านชีวิตครอบครัว **มร.คิวิเปอล** มีลูกสองคนกับภรรยาสองคนแรกก่อนที่จะได้สาวชาวลำปางชื่อ **ดอกจันทร์** เป็นภรรยาคนที่สาม ท่านมีบุตรกับภรรยาสองคนแรกชื่อ **ลิเดีย** และ **เล็ก** และยังมีบุตรกับภรรยาคนที่สามอีกสิบเอ็ดคนคือ **อินส่อง บัญชี สีมอญ สินทร ปิงป่อง ศรีอุ๊ด ชินเดอร์ ประกายกาญจน์ กัณฐลิกา มนัส และ มาลินี** เป็นที่น่าสังเกตว่าชื่อลูกๆ ของท่านดูเหมือนมาจกคนละทิศละทาง ผสมปนเปทั้งไทยและอังกฤษ ซึ่งนับเป็นเรื่องแปลกที่กระตุ้นต่อมอยากรู้ของผู้เขียน

ภาพ **มร.คิวิเปอล** ขณะยังหนุ่มแน่นอายุประมาณ 35 ปี และในวัยสูงอายุกับแม่เลี้ยง **ดอกจันทร์** (เอื้อเฟื้อภาพจากสโมสรยิมคานา และ ปุ่มใจ จุลศรีไกรวัล หลานสาว **มร. คิวิเปอล**)

ด้วยความสนใจในเรื่องนี้จึงพยายามเสาะหาข้อมูลจนไปทราบความลับจากผู้อาวุโสที่ไม่ประสงค์ออกนามท่านหนึ่งว่า **มร.คิรีเปอล** ท่านมักตั้งชื่อลูกตามสถานการณ์! เช่นลูกชายคนหนึ่งชอบแอบนำกล้องส่องทางไกลของท่านไปส่องเล่นเสมอ ท่านจึงตั้งชื่อให้ว่า **อินส่อง** ส่วนน้องสาวของ **อินส่อง** นั้นท่านได้มอบหมายให้เป็นผู้ดูแลทำบัญชีของครอบครัวเลยตั้งชื่อว่า **บัญชี** ซะเลย! ลูกอีกคนขึ้นหาวชอบไปผิงไฟหน้าเตาผิงชนิดติดขอบจนกลัวจะไหม้ไฟเลยตั้งชื่อให้ว่า **ซินเดอร์**

ส่วนลูกสาวอีกคนท่านนึกไม่ออกว่าจะตั้งชื่อว่าอะไรดี วันหนึ่งขณะนั่งรถไปบนรถจากบ้านจนถึงที่ทำงานคนขับรถจึงขับเข้าไปยังที่จอดรถ ท่านไม่อยากคิดต่อเพราะต้องรีบไปทำงานเลยตั้งชื่อให้ว่า **ปากกิ้ง** ให้รู้แล้วรู้รอด! แต่ชื่อสุดท้ายนี้ลูกสาวคงรับไม่ไหวจริงๆ จึงไปเปลี่ยนเป็น **ประกายกาญจน์** ส่วน **ปากกิ้ง** ต่อมาเพี้ยนไปเป็น **ปะกิ้น** ใช้เรียกขานเป็นชื่อเล่นในครอบครัวและเพื่อนฝูง (จริงเท็จแค่ไหน ผู้เขียนไม่ขอรับประกัน!) สำหรับนามสกุลของท่านนั้นต่อมาภายหลังบุตรชายได้ไปเปลี่ยนจาก **คิรีเปอล** เป็นนามสกุลไทยว่า **กิริติपाल** ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการสมัครเข้าทำงานสมัยรัฐบาลชาตินิยมของ **จอมพลแปลก พิบูลสงคราม**

ก่อนที่จะเกษียณอายุ **มร.คิรีเปอล** ได้สร้างบ้านสไตล์โคโลเนียลไว้ในที่ดินนับร้อยไร่บริเวณตีนดอยยานถนนสุเทพ สันค่าก่อสร้างไปราวสามหมื่นบาท ซึ่งเป็นวงเงินที่นับว่าสูงมากในสมัยนั้น ก่อสร้างโดยช่างชาวพม่าคนเดียวกับที่สร้างอาคารในโรงพยาบาลแมคคอร์มิคซึ่งปัจจุบันคือ ‘พิพิธภัณฑ์หมอเจ้าฟ้า’ และช่างคนนี้ต่อมายังได้ไปสร้างอาคารใกล้กับโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ที่แต่เดิมเป็น ‘อาคาร

ของธนาคารไทยพาณิชย์⁵⁷ ปัจจุบันใช้เป็นสำนักงานของบริติชเคาซิล และเป็นอาคารที่ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นเมื่อปี พ.ศ.2549

มร. คิวริเปอล เป็นผู้ที่ชอบต้นไม้ดอกไม้ ทำให้บริเวณบ้านของท่านมีการจัดสวนที่สวยงาม ทั้งดอกไทย ดอกฝรั่ง เช่น พิกุลเนย สร้อยพิย่ ฯลฯ จึงมีแขกหรือคนสำคัญจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมชมบ่อยครั้ง ท่านยังเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องพันธุ์ไม้ต่างๆ เป็นอย่างดี สามารถให้คำแนะนำถึงที่มาของต้นไม้หลายๆ ชนิดซึ่งถ้าไม่รู้ก็คิดว่าเป็นพันธุ์พื้นถิ่น เช่น ต้นควินิน ต้นส้มโอ หรือแม้แต่มะนาว⁵⁸ **มร.คิวริเปอล** เป็นคนแรกที่น่าสตรอเบอร์รี่กลับเข้ามาปลูกในเชียงใหม่ หลังจากที่ **สาธุคุณแมคกิลวารี** ได้เคยนำมาปลูกครั้งหนึ่งแต่ไม่แพร่หลาย

เล่ากันว่าเมื่อเริ่มเข้าฤดูร้อนท่านจะนำสตรอเบอร์รี่ที่เก็บได้ขึ้นไปไว้ที่บ้านบนดอยสุเทพ ทั้งนี้เพื่อให้สตรอเบอร์รี่คงสภาพสดไว้ได้นานๆ การขึ้นไป ‘บ้านบนดอย’ แต่ละครั้งของครอบครัวจะเป็นขบวนที่อย่างน้อยต้องมีคนรับใช้เป็นจำนวนสี่เท่าของเจ้านาย (จำเป็นเพราะเจ้านายหนึ่งคนต้องมีคนหามเสลี่ยงสี่คน) โดยขึ้นไปจากทางด้านถนนสุเทพ ‘บ้านบนดอย’ เป็นบ้านไม้สักสองชั้นสร้างอย่างดี โดยในบริเวณบ้านยังมีสนามเทนนิสให้ออกกำลังกายด้วย (สมกับเป็นบ้านฝรั่งนักกีฬาแรงสูง) สถานที่ตั้ง ‘บ้านบนดอย’ นี้ปัจจุบันเป็นพระตำหนักภู

⁵⁷ ข้อมูลจากการสนทนากับคุณพลั ลินพิศาล อดีตสามีคุณ ประกายกาญจน์ กิริติपाल

⁵⁸ Queripel A L ,1932, Introduced Plants, Natural History Bulletin of The Siam Society, Vol 8, No 4

บ้านมิสเตอร์คิรีเปอล์ สร้างราวปี พ.ศ.2465 เดิมเรียกบ้านหลังห้า
ปัจจุบันเป็นศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(เอื้อเฟื้อภาพจากป๋มใจ จุลศรีไกรวัล หลานสาว มร. คิรีเปอล์)

พิงค์ราชนิเวศน์ ส่วนสนามเทนนิสนั้นคือลานจอดเฮลิคอปเตอร์⁵⁹

ด้วยความที่เข้าได้กับคนพื้นถิ่นทุกชนชั้นตั้งแต่ระดับชาวบ้าน (อุ้งกำเมืองแหลมแล็ด!) จนถึงระดับเจ้านายชั้นสูงจากกรุงเทพฯ โดยในหลวง รัชกาลที่ 7 ก็เคยเสด็จที่บ้าน ‘หลังห้า’ มาก่อน ประกอบกับ **มร.คิรีเปอล์** อยู่ในลำนานานมากและยังมีส่วนร่วมสร้างความเจริญให้กับสังคมล้านนา ทำให้ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ‘เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม’ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2469 เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์

⁵⁹จากการสนทนากับคุณ มาลินี คิรีเปอล์ บุตรสาวคนสุดท้ายที่เหลืออยู่ท่านเดียวของ มร. คิรีเปอล์

บทที่ 5

นายห้างป่าไม้ยุค ‘เจ้าแก้วนวรัฐ’

ตามมาด้วยเสียงโหยหวนน่าขลุ่ยของชาวไร่ผู้โชคร้าย
จากนั้นไม่นานบนพื้นของทางเกวียนก็เคลื่อนไปด้วย
เศษชิ้นส่วนร่างกายมนุษย์ที่ถูกเหยียบย่ำจนและทะ

ฝรั่งรุ่นใหม่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 1

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2457 ฝรั่งป่าไม้ชาวอังกฤษของบริษัททำไม้ในตอนเหนือของสยาม ทั้งที่เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ฯลฯ จำนวนหลายคนได้ลาพัก หรือลาออกเพื่อกลับไปรับใช้ชาติเป็นทหารร่วมทำสงครามกับประเทศเยอรมัน ทั้งนี้ด้วยความรู้สึกรักชาตินิยมชาติที่ถูกปลูกฝังกันมานาน ผนวกกับการโฆษณาชวนเชื่อของทางการอังกฤษที่ทำกันอย่างแพร่หลาย ไม่เว้นแม้แต่ในหัวเมืองล้านนาของสยาม ทั้งที่ลำปาง เชียงใหม่ แพร่ และระแหง ภายใต้โครงการ ‘รณรงค์รักชาติ’ หรือ ‘พาตริออติก ลีก’ ฝรั่งเหล่านี้หลายคนไปแล้วไปกลับไม่กลับมาอีก บางท่านเสียชีวิต บางท่านก็บาดเจ็บจนไม่แข็งแรงพอจะกลับมาทำป่าไม้ ทำให้จำนวนฝรั่งทำไม้ของบริษัทเหล่านี้ลดลง จากจำนวน 60 กว่าคนในตอนเริ่มต้นสงครามเมื่อ พ.ศ.2457 เหลือไม่ถึง 40 คนเมื่อสิ้นสงครามในปี พ.ศ.2461 ด้วยเหตุดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ.2462 เป็นต้นมา บริษัททำไม้ของอังกฤษทั้งสิ้นบริษัทจึงมีการรับฝรั่งเข้ามาทำงานเพิ่มขึ้นมา⁷⁸

สำหรับกลุ่มที่เข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 บางคนเป็นทหารผ่านศึกที่เข้ามาแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ของชีวิต ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจของประเทศสหราชอาณาจักรที่ประกอบด้วย อังกฤษ สกอตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือช่วงหลังสงครามถือว่าแย่อย่างมาก กล่าวกันว่าในช่วงเวลานั้นแม้ประเทศนี้จะชนะสงคราม แต่ก็มีหนี้สินท่วมตัวที่ระดับกว่าร้อยละ 130 ของ จีดีพี มีคนว่างงาน

⁷⁸ Macfie D F (Edited by Wood R W and Hudson E R B), 1987, Chiangmai Record 1884-1919, Payap University Archives

เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนทะลุกว่าร้อยละ 11 ของประชากรเมื่อปี พ.ศ.2464 สูงที่สุดเป็นประวัติการณ์ตั้งแต่มีการเก็บสถิติเป็นต้นมา นี่คือผลของสงครามที่ผู้ได้รับผลกระทบคือประชาชนตาต๋าๆ ทั่วไป (สำนวนนี้ น่าจะผิด เพราะฝรั่งตาไม่ดำ) ทั้งนี้ยังไม่นับศพทหารซึ่งมีถึงสิบล้านคน เกือบทั้งหมดของทหารคือชาวบ้านธรรมดาไม่ใช่ผู้มีอำนาจวาสนาที่เป็นผู้ก่อสงคราม การสูญเสียครั้งนั้นเพื่อนนักประวัติศาสตร์ชาวสกอตเล่าให้ผู้เขียนฟังด้วยความขมขื่นว่า ถึงขั้นทำให้บางหมู่บ้านเกือบไม่เหลือมนุษยผู้ชายอยู่เลย จนผู้หญิงและเด็กต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพไปวันๆ ด้วยความทุกข์ยากแสนสาหัส

ในบทนี้จะกล่าวถึงฝรั่งนายห้างป่าไม้ในช่วงเวลานั้นสามคน ซึ่งขณะนั้นทั้งสามทำงานกับบริษัทสยามฟอเรสต์ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นบริษัทแอ่งโกลสยามในปี พ.ศ.2461 มีสำนักงานใหญ่อยู่ลำปาง โดยมี **มร.ดับเบิลยู เอ.เอลเดอร์ (W A Elder)**⁷⁹ ฝรั่งรูปร่างผอมเกร็งเป็นผู้จัดการป่าไม้ตั้งแต่ พ.ศ.2457 บุคคลผู้นี้เข้ามาทำงานในป่าล้านนาตั้งแต่สมัยที่บริษัท มีผืนป่าสัมปทานที่จาวเพียงแห่งเดียวเมื่อ พ.ศ. 2445 เป็นผู้ที่สามารถบุกป่าฝ่าดงด้วยน้ำอดน้ำทนเป็นเยี่ยม และยังเป็นผู้พลิกฟื้นธุรกิจของบริษัทจากที่ย่ำแย่ในระยะแรกๆ จนได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูงจากนายห้างป่าไม้ด้วยกัน นอกจากนั้นบริษัทยังมีผู้ช่วยผู้จัดการป่าไม้ หรือเรียกสั้นๆว่า ‘ผู้ช่วยป่าไม้’ อีกห้าหกคน ช่วยดูแลผืนป่าสัมปทานในล้านนา หนึ่งในนั้นคือ **มร.ฮิวส์ อี.เอ็ม.มาร์ติน (Hugh E M Martin)** ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในบทก่อนหน้านี้

⁷⁹ บุตรชายท่านนี้เสียชีวิตในล้านนาสองคน หลุมศพอยู่ใกล้กันในสุสานฝรั่งเชียงใหม่ คนหนึ่งเสียชีวิตขณะอายุหนึ่งขวบเศษที่ลำปางเมื่อ พ.ศ.2465 ด้วยโรคมาลาเรีย อีกคนหลังจากนั้น 65 ปี ขณะกลับมาใช้ชีวิตอย่างยากจนข้นแค้นแสนสาหัสในเชียงใหม่ อย่างน่าสงสารแทนที่

สำหรับบริษัทแอ่งโกลสยามขณะนั้นได้สัมปทานทำไม้ที่ป่าแม่
งาวเมืองลำปาง และป่าแม่จุนเมืองน่าน (ปัจจุบันคืออำเภอจุน จังหวัด
พะเยา) โดยได้จัดตั้งสถานีป่าไม้ไว้ทั้งสองแห่ง สถานีป่าไม้แม่จุน
ฝั่งแม่น้ำงาวด้านตะวันออกเหนือตลาดของหมู่บ้านและสถานีตำรวจขึ้น
ไปเล็กน้อย ซึ่งเพิ่งจัดตั้งได้ไม่นาน ส่วนสถานีป่าไม้ที่ป่าแม่จุนตั้งอยู่ที่
เมืองปงริมฝั่งแม่น้ำยม ห่างจากหมู่บ้านไปสองกิโลเมตรเศษโดยอยู่ติด
กับสำนักงานของกรมป่าไม้ สถานีป่าไม้ที่เมืองปงอยู่ตอนใต้บริเวณป่า
สัมปทานที่ลุ่มน้ำแม่จุนลงมาก่อนข้างไกล โดยมีป่าสัมปทานแถบ
แม่น้ำยมตอนเหนือของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา⁸⁰ คั่นอยู่ระหว่างทาง
สำหรับสถานีป่าไม้ที่เมืองงาวและเมืองปงมีผู้ช่วยป่าไม้อาวุโสเป็น
หัวหน้าสถานีแต่ละคน โดยมีผู้ช่วยป่าไม้รุ่นหลังคอยช่วยเหลืออีกคน
หรือสองคน

สามท่านที่กล่าวถึงในบทนี้ สองท่านแรกคือหัวหน้าสถานีป่า
ไม้แม่จุนและหัวหน้าสถานีป่าไม้ปงตั้งแต่ก่อนเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 1
ท่านแรกชื่อ **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน (Harry L Norman)** ส่วนท่าน
ที่สองชื่อ **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์ (F D Spencer)** ทั้งคู่เป็นบุคคลที่
สร้างตำนานย่อยๆ ไว้ในพื้นที่ที่น่าสนใจ บางเรื่องเป็นการเสี่ยงเป็น
เสี่ยงตายชนิดเส้นยาแดงผ่าแปด หรือบางเรื่องก็เป็นการต่อสู้กับ
อุปสรรคในการนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในงานป่าไม้ที่ยังไม่เคยมีผู้ใดทำ

⁸⁰1) Uthongsap K, 2012 , The economic roles of the Sino-Thai community in the
northern region of Thailand from 1900-1960: A case study of Lamphang
Province, PhD Thesis, Waseda University, 295p

2) Le May, 1926, An Asian Arcady, Heffer and Sons, Cambridge, 274p.

มาก่อนและไม่น่าเป็นไปได้ แต่ก็สำเร็จลงด้วยความมุ่งมั่นของหัวหน้า
สถานป่าไม้ท่านนั้น

ส่วนท่านที่สามเป็นผู้ช่วยป่าไม้ทหารผ่านศึกที่เข้ามาเมื่อ
สงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงใหม่ๆ โดยประจำการที่สถานป่าไม้เงี้ยว
ท่านผู้นี้ชื่อว่า **เรจินัลด์ แคมพ์เบลล์ (Reginald Campbell)** ซึ่งท่าน
นี้เองที่ภายหลังได้แอบนำเรื่องราวของฝรั่งสองคนแรกไปเขียนเป็น
หนังสือขายดีเล่มหนึ่ง (ที่ต้องบอกว่าแอบเพราะไม่ได้ระบุชื่อจริงของผู้
ที่ท่านกล่าวถึงในหนังสือ) ดังนั้นเพื่อความยุติธรรมจึงต้องนำเรื่องราว
ของ ‘นายห้างป่าไม้ นักเขียน’ อารมณีสุนทรีयरายนี้นำเล่าให้ฟังไว้ด้วย

สู่สถานป่าไม้เมืองงาว

การเดินทางจากเมืองลำปางไปยังอำเภอเมืองงาวในช่วงนั้นยัง
ลำบากอยู่มาก พาหนะที่ใช้ได้แก่ม้า ช้าง หรือวัวเทียมเกวียน โดย
ออกเดินทางจากลำปางบนทางเกวียนมุ่งไปทางทิศเหนือเป็นระยะทาง
ประมาณสิบห้ากิโลเมตร ก่อนข้ามน้ำแม่วังแฉะค้างคืนแรกในวัดพระ
ธาตุเสด็จ วัดเก่าแก่ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งตั้งอยู่ภายในกำแพง
สี่เหลี่ยมใต้ร่มเงาของต้นโพธิ์ใหญ่ ท่ามกลางพญารกขัฏฐานที่บรอบ
กำแพง ในวัดนอกจากเจดีย์ หอระฆัง และวิหารเล็กๆ สองสามหลัง
ยังมีวิหารหลวงสร้างด้วยไม้ยกพื้นเปิดโล่งและโอเืองเป็นที่ประดิษฐาน
พระพุทธรูปตามแบบศิลปะล้านนา ซึ่งดูขลังน่าเกรงขามสำหรับฝรั่ง
หนุ่มมาใหม่ที่ไมคุ้นเคย

หลังกลับประเทศอังกฤษแล้ว **มร.แคมป์เบลล์** ก็ได้นำประสบการณ์ที่ได้ในป่าล้านนาไปเขียนเป็นหนังสือขายดีหลายเล่ม เช่น *Teak Wallah, Poo Lorn of the Elephants, Tiger Valley* เป็นต้น โดยบางเล่มถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง ‘*Tusk*’ และเรื่อง ‘*The Girl from Mandalay*’ ที่สร้างจากหนังสือเล่มที่สองและสามข้างต้น **มร.แคมป์เบลล์** เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2493 ขณะอายุได้ 56 ปี ในหัวข้อต่อไปนี้จะได้นำเรื่องราวที่ **มร.แคมป์เบลล์** เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง ‘*Teak Wallah*’ เฉพาะในส่วนที่แสดงให้เห็นถึงมุมมองของเขาต่อเมืองสยามและต่อคนล้านนา ตลอดจนเรื่องราวที่เขาได้เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของนายห้างป่าไม้ในสมัยนั้นทั้งขณะเข้าไปทำงานในป่า หรือขณะที่ประจำอยู่ตามสถานีป่าไม้ในเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรบันทึกไว้ให้คนไทยรุ่นหลังได้รับรู้

ชาวบ้านกับนายห้างป่าไม้

เมื่อ **มร.แคมป์เบลล์** เดินทางเข้ามาถึงเมืองสยามครั้งแรก สิ่งที่เขาบรรยายในหนังสือทำให้เห็นภาพของกรุงเทพฯ สมัยนั้นที่ถนนหนทางยามค่ำคืนยังคงส่องสว่างด้วยแสงไฟจากใต้ ที่จุดไว้ข้างถนนพอให้เห็นหน้าคนทั้งไทยทั้งจีน (รวมหมู่ เห็ด เบ็ด ไก่) ที่อยู่กันขวกไขว่กลางถนน พาหนะที่ใช้รับจ้างบนถนนหนทางยังเป็นรถที่ลากด้วยม้า แกลบตัวเล็กขับขี่โดยแขกอินเดีย หรือมิฉะนั้นก็เป็นรถสองล้อคนลากแบบจีน แม้เข้าพักโรงแรมชั้นดีมีระดับอย่างโอเรียนเต็ล ก็ยังจะต้องนอนกางมุ้งสบตากับสัตว์เลื้อยคลานตัวโตบนเพดาน ที่แนะนำตนเองกับแขกเป็นพักๆ ว่า ฉันชื่อ ‘ตุ๊กแก!’

สำหรับการเดินทางจากกรุงเทพฯมายังหัวเมืองล้านนาแม่สะดวกขึ้นมากไม่ต้องนั่งเรือต่อแล้ว แต่ยังต้องใช้เวลารั้ง 36 ชั่วโมงโดยค้ำคินกลางทางบนบ้านพักรถไฟที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งทำให้ **มร.แคมพ์เบลล์** ได้พบกับประสบการณ์ครั้งแรก (แต่ย่ำว่าไม่ใช่ครั้งสุดท้าย) กับฤทธิ์เดชของขโมยเมืองสยาม

เมื่อมาถึงลำปางนอกจากต้องเรียนรู้งานจากผู้จัดการป่าไผ่แล้วสิ่งสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อดำรงชีวิตในล้านนาคือภาษา ‘คำเมือง’ ซึ่งคงเป็นสิ่งที่แสนจะยากลำบากสำหรับฝรั่งที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาที่ใช้เสียง ‘สูง-ต่ำ’ เป็นตัวกำหนดความหมายของคำเกือบจะทุกคำ ตั้งแต่ ‘หมา-มา-ม้า’ หรือ ‘เสือ-เสือ-เสือ’ บางโอกาสนายห้างป่าไผ่ส่งคนงานให้ไป ‘ผูกแพะ’ (เพื่อนำไปเป็นเหยื่อล่อเสือได้นั่งห้ำบนต้นไม้ในป่า) แต่คนงานกลับสงสัยว่าให้ไป ‘ผูกแพ’ ทำไ้? มีนายห้างฝรั่งบางคนหลงทางไปถามชาวบ้านล้านนาว่าสถานที่นั้นๆ อยู่อีก ‘ไกล’ ไหม? คนตอบอาจฟังเป็น ‘ใกล้’ จึงตอบไปว่า ‘บ่ใกล้-แหมใกล้!’ ซึ่งคนถามนอกจากไม่ได้คำตอบแล้วยังงงหนักเข้าไปอีก เพราะแยกไม่ออกระหว่าง ‘ใกล้’ กับ ‘ใกล้’ สรุปคือการสื่อสารล้มเหลวทั้งคนถามคนตอบ!

มร.แคมพ์เบลล์ ได้บรรยายถึงวิถีชีวิตในป่าแม่หละขณะเข้าไปกำกับติดตามการกานไม้ในราวเดือนธันวาคม พ.ศ.2462 ทำให้มองเห็นภพนายห้างป่าไผ่ขณะทำงานในป่า ช่วงย่างเข้าสู่ฤดูหนาวของล้านนาที่เริ่มต้นตั้งแต่เข้าตุล สิ่งแรกที่เขาทำหลังลืมตาขึ้นมัจวเจียอยู่บนเตียงสนามในเตินท์ผ้าใบคือแหวกมุ้งออกเพื่อ ‘ตะโกน’ เรียกหาคนรับใช้ส่วนตัวที่นอนอยู่ด้านนอกรวมกับบรรดาগুলีและความข้าง

“ต้น! เอน้ำมา!”

จากนั้นอีกสักพักคนรับใช้ก็เข้ามาพร้อมกับกาน้ำร้อนและน้ำเย็นถึงใหญ่จากลำธารข้างที่พัก โดยนำไปไว้ในส่วนหลังของเต็นท์ที่กันเป็นห้องน้ำมีผ้าใบกำบังทุกด้าน หลังจากล้างตัวลงในถังอาบน้ำโลหะ ฉาบตีบุกใบใหญ่ในห้องน้ำแล้ว นายห้างป่าไม้ก็ออกมาเปลี่ยนเสื้อผ้า บริเวณหน้าหีบใส่ผ้าที่อยู่ตรงข้ามกับเตียงนอน เพื่อเปลี่ยนเป็นเสื้อยืดสำหรับซับเหงื่อตามด้วยเสื้อแขนสั้นสีจางๆ กางเกงขาสั้นสีเดียวกัน จากนั้นจึงสวมรองเท้าบูทที่มีตะปูกันลื่นก่อนที่จะพันรอบขาด้วยผ้าหนาสีน้ำตาลเข้มจากตาตุ่มถึงเข่า

แต่งตัวเสร็จก็ออกมานั่งเก้าอี้ที่โตะหน้าเต็นท์ซึ่งคลุมด้วยหลังคาผ้าใบกันน้ำค้างโดยมีหย่องข้างวางอยู่อีกปากหนึ่ง ในหย่องข้างมีเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ที่กลึงใช้สะพายหลังอยู่หลายใบ แต่ละใบบรรจุอาหารกระป๋อง กล่องน้ำตาล กาแฟ ชา ฯลฯ เพื่อใช้ยังชีวิตในป่า ไม่นานจากนั้นเด็กรับใช้ก็เข้ามาบูโตะพร้อมอาหารเช้า ซึ่งมีไข่ดาวสองฟอง ขนมปัง เนย แยมผิวส้ม พร้อมกาแฟ ซึ่งเป็นอาหารเช้าในป่าที่ดูไม่แตกต่างจากในเมืองแต่ประการใด (ดังคติพจน์ฝรั่งที่ว่า ‘จะทำงานหนักทั้งที่ต้องกินดีไว้ก่อน’) หลังอาหารเช้าเขาก็หยิบหมวกกะโล่ ไม่เท่า สมุดโน้ต เพื่อเข้าป่าทำงาน สำหรับอาหารเที่ยงก็ไม่ต้องห่วงเพราะเด็กรับใช้ได้บรรจุใส่ปืนโตหิ้วตามไปด้วยเป็นที่เรียบร้อย

เมื่อเลิกงานประมาณสี่โมงเย็น นายห้างป่าไม้ก็กลับมายังเต็นท์ที่พัก เข้าห้องน้ำหลังเต็นท์ล้างตัว จากนั้นเปลี่ยนเสื้อกางเกง พร้อมใส่สเวตเตอร์กันหนาวแล้วออกมานั่งดื่มชาตอนบ่ายหน้าเต็นท์พร้อมๆ กับอ่านหนังสือที่ชื่นชอบ หรือทำงานที่ค้างค้างอื่นๆ จนเมื่ออย่าง

เข้าเวลาพลบค่ำ คนรับใช้ผู้รู้ใจจึงนำวิสกี้ชั้นดีเข้ามาเสิร์ฟเพื่อเรียกน้ำย่อยก่อนอาหาร สำหรับอาหารเย็นก็เต็มรูปแบบโดยมีสี่คอร์ส เช่น เริ่มจากซूपไก่ ตามด้วยริสโซลส์ไก่ ไก่อบในน้ำมันหมู และตบท้ายด้วยคาราเมล คัสตาร์ด เป็นต้น ซึ่งก็ยังคงมีคลาสตามแบบฉบับผู้ดีอังกฤษ (แม้ไก่จะเยอะไปหน่อย)

เมื่ออิมหนาวสำราญกับอาหารมื้อเย็นแล้วก็เป็นเวลาปล่อยอารมณ์ดื่มด่ำไปกับความเจียบสัดของป่าล้านนา ที่มีเพียงเสียงธรรมชาติของป่าเขา หน้ากองไฟที่มีม่านควันจางๆ ประดับด้วยสะเก็ดไฟเล็กๆ ที่ลอยขึ้นมาจากกิ่งไม้ท่อนใหญ่ ซึ่งกำลังถูกเปลวไฟลามเลียจนส่งเสียงปริแตกเบาๆ กระทั่งในที่สุดเมื่อความง่วงเริ่มเข้ามามีอิทธิพลเหนือความงดงามจากธรรมชาติทั้งปวง จึงได้เวลากลับเข้าเต็นท์ที่มีแสงสลัวๆ ของตะเกียงน้ำมันก๊าดส่งกลิ่นโชยมาพร้อมลมฤดูหนาว ก่อนที่ตัวเขาจะแหวกมุ้งมุดใต้ผ้าห่มในเตียงสนามเข้านอน นี่แหละคือชีวิตของนายห้างป่าไม้ ที่ดูเหมือนได้นำเอาความสะดักสบายทุกอย่างบรรทุกหลังช้างไปด้วยทุกหนแห่ง

“

ความเป็นอยู่ของนายห้างป่าไม้หากเปรียบกับชาวบ้าน
เรียกว่าต่างกันชนิด ‘ราชา’ กับ ‘คนป่า’

”

บ้านนายห้างป่าไม้บริษัทแอ่งโกลสยาม สำนักงานใหญ่ลำปาง
ปัจจุบันปรับปรุงเป็นสำนักงานชลประทานที่ 2 (บานหน้าต่างและผนังใต้
หน้าต่างของเดิมน่าจะเป็นไม้บานเกล็ดที่นิยมในสมัยนั้น)

นอกจากชีวิตในป่าแม่หละที่บรรยายไว้โดย **มร.แคมป์เบลล์** แล้ว ความเป็นอยู่รวมถึงสภาพภายในบ้านพักของนายห้างป่าไม้ โดยเฉพาะระดับผู้จัดการและหัวหน้าสถานีป่าไม้ ก็พร้อมพร้อมทั้งคนรับใช้ประจำตัว ทั้งถูกทำอาหารและลูกมืออีกหลายคน เครื่องใช้ไม้สอยในบ้านก็เป็นชนิดที่หรูหราราคาแพงทั้งสิ้น ความเป็นอยู่ของนายห้างป่าไม้ที่เล่ามาयीดยาวช่างต้น หากเปรียบเทียบกับชาวบ้านล้านนาสมัยนั้นต้องเรียกว่าต่างกันชนิด ‘ราชา’ กับ ‘คนป่า’ เลยทีเดียว เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านยังคงทำไร่ทำนาอยู่ตามชายป่าชายเขา มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ โดยสร้างที่พักอาศัยอย่างง่ายๆ พอคุ่มห้วนอน อาหารการกินหรือแม้กระทั่งยารักษาโรคก็ยังคงหาได้จากป่า

ดินคู้หน้าและผูกไว้ด้วยกันด้วยโซ่อย่างหลวมๆ ที่เรียกว่า ‘ตกลอก’ เพื่อป้องกันไม่ให้หนีไปหากินไกล

“

บางครั้ง ปูน้อย ยังเพลงฤทธิ์เอากับเจ้านายระดับ
ผู้จัดการป่าไม้ที่แม่แต่นายห้างคนอื่นๆ ยังไม่กล้าหือ

”

คำถามหนึ่งที่มักมีคนถามบ่อยๆ คือช้างป่าตายแล้วหายไปไหน เพราะมักไม่ค่อยมีใครพบซากช้างในป่าตามธรรมชาติมากนักแม้ตัวจะใหญ่โตขนาดนั้นแถมมีงาที่คงทนถาวร ‘หรือมีสุสานช้างที่ลึกลับซ่อนอยู่ที่ใด?’ แต่โดยความเป็นจริงป่าที่สมบูรณ์ซากสัตว์ทุกชนิดจะถูกกำจัดโดยสัตว์อื่นจนหมดสิ้นแม้แต่กระดูกเม่นก็จะมาทะเกิน เศษกระดูกเล็กๆ ที่เหลือ มดและแมลงก็แบกไปกินต่อ เรียกว่ารีไซเคิล ร้อยเปอร์เซ็นต์

ในช่วงตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 จนถึงเมื่อเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 มีช้างพลายระดับตำนานอยู่เชือกหนึ่งที่มีร่างกายสูงใหญ่ งดงาม มีความสามารถในการทำงานที่หาตัวจับยาก แต่กลับมีสร้อยห้อยท้ายชื่อว่า **ผีบ้า** ที่มีสมญานามเช่นนี้ก็เพราะ **ปูน้อย (ผีบ้า)** มินิสัยที่แปลกคือคุ้มดี คุ้มร้าย โดยไม่เกี่ยวข้องใดๆ กับอาการตกมันทั้งสิ้น แต่ก็ไม่มีใครถือสาหาความคงให้อภัยต่อความบ้าระห่ำของ **ปูน้อย** เสมอ แลกกับผีเท้า (รวมงาและงวง) ในการทำงานถึงแม้บางครั้ง **ปูน้อย** จะเพลงฤทธิ์เอากับเจ้านายระดับผู้จัดการป่าไม้ที่แม่แต่นายห้างคนอื่นๆ ยังไม่กล้าหือก็ตาม ซึ่ง **มร.ดับเบิลยู เอ. เฮล**

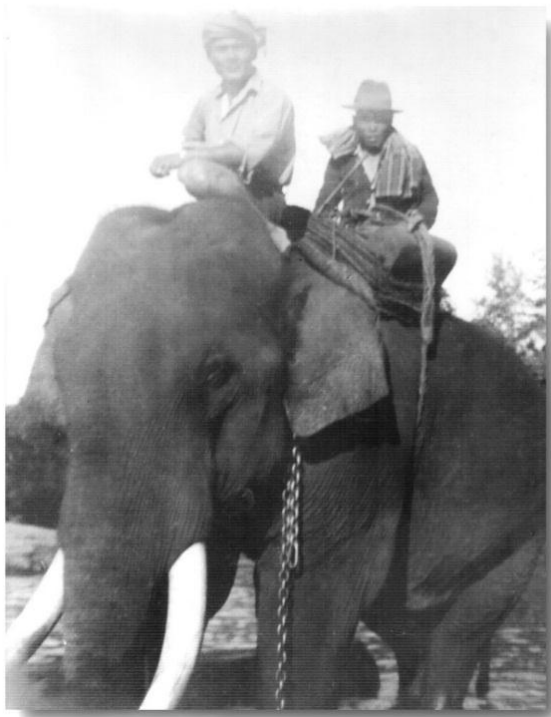
เดอร์ (W A Elder) คงทราบกิตติศัพท์นี้เป็นอย่างดีเพราะเกือบเอาตัวไม่รอดหากไม่ใช่เพราะประสบการณ์ที่สั่งสมในป่ามาเนิ่นนานจนจับสัญญาณอันตรายที่ **ปู้น้อย** ส่งให้เห็นเมื่อเขามองลอดออกไปนอกเต็นท์ ทำให้ต้องรีบแผ่นก่อนที่ **ปู้น้อย** จะเข้ารีดเต็นท์ด้วยความสะใจเพียงไม่กี่วินาทีหลังจากนั้น!

แต่ก็เป็นเรื่องที่แปลกเพราะแม้เป็นช้างที่ดุ คุ่มดี คุ่มร้าย ซึ่งอันตรายอย่างยิ่งกับความขี้ขลาด ก็ยังมีคนอยากเป็นความขี้ขลาดเชือกนี้เสมอ คงอาจเป็นเพราะการได้เป็นความขี้ขลาดระดับตำนานอย่าง **ปู้น้อย** นอกจากได้รับค่าจ้างสูงหลายเท่าของความขี้ขลาดธรรมดาเพื่อแลกกับการเสี่ยงตายแล้ว ยังแสดงถึงระดับฝีมือและความกล้าหาญที่เหนือชั้นกว่าความขี้ขลาดทั่วไป ทำให้ได้รับการยอมรับนับถือจากความขี้ขลาดคนอื่นๆ (น่าสังเกตว่าแม้แต่ความขี้ขลาดก็เจ้ายศเจ้าอย่างไม่แพ้นายห้าง)

ปู้น้อย (ผีบ้า) มีอายุยืนยาวอยู่เป็นคู่บารมีนายห้างป่าไม้มาหลายคนตั้งแต่ **มร.ดับเบิลยู เอ. เอลเดอร์** **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน** จนถึงนายห้างคนสุดท้ายคือ **มร.สจวร์ต ฮาร์ตลีย์** ขณะทำงานอยู่ที่เมืองปง ซึ่งเขาต้องคอยเตือนเพื่อนจากกรุงเทพฯ ที่ขึ้นไปเยี่ยมราวปี พ.ศ.2475 ให้เฝ้ามองตำนานเชือกนี้อยู่ห่างๆ เพราะไม่ต้องการส่งเพื่อนกลับในหีบ เนื่องจากจนถึงขณะนั้น **ปู้น้อย** ได้เหยียบความขี้ขลาดตายไปแล้วหลายคน ปัจจุบัน **ปู้น้อย** น่าจะล้มไปหลายปีแล้วแต่ชื่อของ **ปู้น้อย (ผีบ้า)** ก็คงยังได้รับการกล่าวขานถึงในเอกสารต่างๆ¹⁰⁷ บ่งบอกถึงตัวตนของเขาว่า ‘นายห้างผีก็ผมให้ทำงานให้ได้ แต่ตัวผมก็

¹⁰⁷ 1) R. Campbell, 1986, Teak-Wallah, Oxford University Press, 279p

2) <http://amuletforums.com/threads/how-to-tame-elephants.28333/>

ช้างทำไม้สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในรูปนี้ผู้ที่นั่งทำหน้าที่ควาญช้าง
คือนายห้างป่าไม้บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ลูกชาย มร.เจมส์ เกรย์
โดยมีควาญช้าง (ตัวจริง) ชาวขมุ นั่งกำกับอยู่ด้านหลัง
(เอื้อเฟื้อภาพจากสมพร หลานสะใภ้บุญยงค์ จันทน์เกษร)

คือตัวผมที่จะไม่ยอมก้มหัวให้ใครหากอารมณ์ไม่ดี! แม้แต่ชนชั้นสูง
อย่างนายห้างก็เถอะ’

ปัจจุบันเริ่มมีข่าวว่าประชากรช้างในเมืองไทยกำลังเพิ่มขึ้นจน
จะล้นป่า (หรือน่าจะพูดให้ถูกว่าผืนป่ากำลังถูกบุกรุกจนเบียดช้างไม่มี
ที่อาศัย) ซึ่งก่อปัญหาระหว่างชาวบ้านกับช้างป่ามากขึ้นทุกที จนช้าง

รุ่นนี้เริ่มมีชื่อเสียงเป็นดารานำจอทีวีซึ่งรุ่น ปู่น้อย ไม่มีโอกาส! ร้อนถึงนักวิชาการ (ทั้งที่รู้จริงและทำเป็นรู้) เริ่มตั้งวงเสวนากันถึงขั้นว่าจะจัดการกับปัญหานี้อย่างไรดี (สงสัยตัวเองคงจัดเสวนาไปก่อนหน้านั้นแล้ว เลยจัดการกับมนุษย์เสียจนหัวปั่นในปัจจุบัน)

ถ้าสุดท้ายแล้วเราต้องเจรจาสงบศึกกับบรรดาช้างหลานเหลน ‘ปู่น้อย(ผีบ้า)’ โดยยอมถอยคนออกจากป่าและยกถนนในถิ่นของช้างให้เขาเดิน (เพราะช้างยุคใหม่ก็คงอยากสบายได้เดินบนถนนที่ราบเรียบในผืนป่าของเขาเหมือนกัน)

บันทึกท้ายเล่ม

หลังอ่านหนังสือเล่มนี้จบ ไม่ทราบว่าคุณอ่านเห็นภาพอดีต ตั้งแต่กว่าร้อยปีที่แล้ว สมัยฝรั่งเข้ามาทำป่าไม้และค้าขายไม้สักใน ล้านนาอย่างไร? และคิดเช่นไรกับภาพเหตุการณ์เหล่านั้น?

ผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า สิ่งที่น่าสนใจเขียนเป็นเรื่องจริง หรือ อิงนิยาย? ทำไมผู้เขียนจึงทราบข้อมูลราวกับว่าอยู่ในเหตุการณ์?

เพื่อให้คำถามเหล่านี้ค้างคาใจ ขอยืนยันว่าเรื่องราวทั้งหมด ที่นำมาเขียนเป็นเรื่องจริงในอดีต ซึ่งได้จากการสืบเสาะ ค้นคว้า จาก หนังสือ เอกสาร และหลักฐานต่างๆ เท่าที่สามารถหาได้ภายใต้ เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยในปัจจุบัน รวมถึงจากการติดต่อ สอบถามบรรดาลูกหลานฝรั่งป่าไม้ และผู้มีส่วนเชื่อมโยงเกี่ยวข้องทั้ง ในและต่างประเทศ รวมถึงนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางท่าน

อย่างไรก็ตามด้วยความที่ต้องการให้หนังสือเล่มนี้อ่านสนุก จึงมีการแต่งเติมสีสันเข้าไปบ้างเพื่อให้ชวนอ่าน แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลง ความจริงที่เป็นสาระสำคัญของเหตุการณ์ใดๆ และด้วยความที่ผู้เขียน ค้นเคยกับการเป็นนักวิชาการจึงอดไม่ได้ ที่จะสอดแทรกข้อคิด ความเห็นตามมุมมองของตนเองเข้าไป ซึ่งแน่นอนว่าไม่จำเป็นต้องตรงกับ มุมมองของผู้อ่านเสมอไป ขอให้ถือเสียว่าเป็นการจุดประกาย ความคิดจากผู้เขียน

โดยปกติการเขียนหนังสือเกี่ยวกับ ‘คนธรรมดา’ ในอดีตกว่าร้อยปีมาแล้วที่ไม่ใช่ผู้มีอำนาจจะมีใหญ่โตเป็นเรื่องยากลำบาก เนื่องจากไม่สามารถค้นหาข้อมูลอ้างอิงได้มากนัก แต่นับเป็นความบังเอิญที่นายห้างป่าไม้ที่เข้ามาสู่ล้านนาระยะแรกๆ คนหนึ่งนามว่า หลุยส์ โทมัส เลียวโนเวนส์ (Louis Thomas Leonowens) เป็นบุตรชายของແມ່ແມ່ แอนนา เลียวโนเวนส์ (Mrs Anna Leonowens) ผู้โด่งดังจากบันทึกสองเล่มที่เป็นต้นกำเนิดของหนังสืออื้อฉาวเรื่อง Anna and The King of Siam

ประกอบกับบุตรชายท่านนี้ต่อมาภายหลังประสบความสำเร็จในธุรกิจ จนมีการจัดตั้งบริษัทข้ามชาติตามชื่อของเขาเอง จึงนับเป็นบุคคลมีชื่อเสียงพอที่จะมีผู้สืบค้นประวัตินำมาเขียนเป็นหนังสือขายดีเล่มหนึ่งชื่อว่า Louis and The King of Siam

หลังจากผู้เขียนได้อ่านหนังสือ Louis and The King of Siam พบว่าในหนังสือเล่มนี้มีการอ้างอิงเอกสารที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งชื่อ Chiangmai Record ของ เดวิด เฟลมมิง แมคฟี (David Fleming Macfie) ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนายห้างป่าไม้ในล้านนาสมัยอดีต ด้วยความอยากรู้ในฐานะที่ตนเองเป็นลูกหลานนายห้างฯ จึงพยายามไปสืบเสาะค้นหาเอกสารดังกล่าว จนในที่สุดพบอยู่ที่หอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยพายัพ

บันทึกฉบับนี้ให้รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับนายห้างป่าไม้ชาวอังกฤษในล้านนา ทั้งชื่อเสียงเรียงนาม ทั้งชื่อบริษัทป่าไม้ที่สังกัด

เดือนปีที่เข้ามาสู่ล้านนา และเดือนปีที่เสียชีวิตในล้านนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2427 จนถึงปี พ.ศ.2462 นอกจากนั้นในบันทึกยังระบุเหตุการณ์สำคัญๆ แต่ละปีเอาไว้ด้วย

หนังสือและบันทึกดังกล่าวข้างต้นนอกจากเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับผู้เขียนแล้ว ยังนับเป็นแรงบันดาลใจชิ้นหนึ่งในฐานะที่ตนเองมีรากเหง้ามาจากนายห้างป่าไม้ ทำให้อยากนำข้อมูลเหล่านี้มาเรียบเรียงใหม่เป็นหนังสือเกี่ยวกับฝรั่งทำไม้ที่อ่านสนุก ไม่เป็นวิชาการมากเกินไป แต่ได้ความรู้และสาระครบถ้วน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้รับรู้เรื่องราวที่ซ่อนอยู่ในชอกมูมหนึ่งของอดีตล้านนา ที่ยังไม่มีใครนำมาเชื่อมโยงเป็นสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยฝรั่งคนแรกๆ เข้ามาค้าไม้จนรุ่นสุดท้าย นี่จึงเป็นที่มาของหนังสือ ‘นายห้างป่าไม้ สืบชีวิตอดีตล้านนา’

การเขียนหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนเริ่มจาก ‘สืบค้นประวัติส่วนตัว’ ของนายห้างป่าไม้บางท่านที่ปรากฏชื่อในบันทึก Chiangmai Record ทั้งจากเอกสาร จากการพูดคุยสอบถามคนเก่าคนแก่หรือผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงจากเว็บไซต์ต่างๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโลกเข้าด้วยกัน อย่างน่าอัศจรรย์ในปัจจุบัน โดยเลือกสืบค้นเฉพาะผู้ที่เบ็นต้นสกุล ‘ลูกครึ่ง’ รุ่นแรกๆ ในล้านนา และผู้ที่มีเรื่องราวชีวิตเข้มข้นน่าสนใจ จากนั้นจึงนำไป ‘เชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์’ ในอดีตที่ปรากฏในหนังสือ หรือเอกสารหลักฐานอื่นๆ รวมถึงจากคำบอกเล่า ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีนายห้างฯ เหล่านี้ร่วมเป็นตัวละครอยู่ด้วย เมื่อได้ข้อมูล

ครบถ้วนจึงนำมาเรียบเรียงใหม่ด้วยจังหวะและลีลาของผู้เขียน ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เป็นตัวแทนเล่าเรื่องราวของนายห้างป่าไม้ ที่โลดแล่น ลัดเลาะ อยู่ตามหัวเมืองและป่าเขาของแผ่นดินล้านนาสมัยอดีต อย่างมีอรรถรส

อย่างไรก็ตามการ ‘เชื่อมโยง’ ดังกล่าวข้างต้น บางกรณีก็ตรงไปตรงมาทำได้ไม่ยากนัก แต่บางกรณีกลับยุ่งยากซับซ้อนกว่าจะสามารถสรุปข้อมูลเพื่อนำมาเขียนบางช่วงบางตอนในหนังสือเล่มนี้ ด้วยความมั่นใจในความถูกต้อง

กรณีที่ยุ่งยากเกิดจากหนังสือหรือเอกสารที่ให้รายละเอียดเหตุการณ์ในช่วงนั้นบางเล่มไม่ระบุชื่อคน หรือแม้ระบุชื่อก็ไม่ใช้ชื่อจริงของบุคคลที่ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์ แต่ใช้ชื่อสมมุติแทน ดังตัวอย่างหนังสือเรื่อง **Teak Wallah** ที่เขียนโดยนายห้างป่าไม้บริษัทแองโกลสยามชื่อ **เรจินัลด์ แคมป์เบลล์ (Reginald Campbell)** เมื่อไม่ระบุชื่อจริงเช่นนี้ทำให้ไม่สามารถ ‘เชื่อมโยง’ นายห้างป่าไม้ตัวจริงใน **Chiangmai Record** เข้ากับเรื่องราวเหตุการณ์ในหนังสือ **Teak Wallah** จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าชื่อสมมุติในหนังสือนั้นเป็นใคร?

สำหรับหนังสือ **Teak Wallah** ที่เขียนโดย **มร.แคมป์เบลล์** ได้บรรยายเหตุการณ์ในป่าล้านนาช่วงที่เขาเข้ามาทำงานกับบริษัทแองโกลสยามระหว่างปี พ.ศ.2462-2467 เป็นการเขียนที่ให้รายละเอียดและตำแหน่งแห่งที่ครบถ้วนน่าสนใจ มีความเข้มข้นสะท้อนชีวิตนายห้างป่าไม้ในป่าล้านนาได้อย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับ

นายห้างป่าไม้ ‘หัวหน้าสถานี’ ที่เมืองงาวและเมืองปง ทำให้ผู้เขียนย้อนระลึกถึงความทรงจำเก่าๆ ของครอบครัว ซึ่งใช้ชีวิตที่สถานีป่าไม้เมืองงาวในช่วงหลังเหตุการณ์เหล่านั้นเกือบสามสิบปี

นอกจากนั้นสิ่งที่ **มร.แคมป์เบลล์** เขียนในหนังสือทั้งเวลาสถานที่ ตลอดจนเส้นการเดินทาง และเหตุการณ์บางเรื่อง ยังสอดคล้องตรงกันกับหนังสือ **Asian Arcady** ที่เขียนโดย **เรจินัลด์ เลอ เมย์ (Reginald Le May)** รองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ และลำปางระหว่าง พ.ศ. 2456-2458 และยังตรงกับเหตุการณ์ที่ระบุใน **Chiangmai Record** ของ **แมคฟี** ทำให้มั่นใจว่าสิ่งที่ **มร.แคมป์เบลล์** เขียนนั้น มาจากประสบการณ์จริงของเขา

ด้วยความน่าสนใจของเรื่องราว ‘หัวหน้าสถานีป่าไม้’ ที่เมืองงาวและเมืองปงของบริษัทแอ่งโกลสยามทั้งสองท่านนี้ จึงอยากนำมาเรียบเรียงใหม่เล่าสู่กันฟัง เป็นส่วนหนึ่งในหนังสือ ‘**นายห้างป่าไม้ สืบชีวิตอดีตล้านนา**’ ของตนเอง แต่ติดขัดที่หนังสือ **Teak Wallah** ของ **แคมป์เบลล์** ไม่ระบุชื่อจริงของหัวหน้าสถานีป่าไม้ทั้งคู่ แต่ใช้ชื่อสมมุติว่า **ออเวลล์ (Orwell)** และ **สวอน (Swan)** ซึ่งทำให้ผู้เขียนจำเป็นต้องใช้สัญญาชานักสืบเพื่อแกะรอยออกมาให้ได้ว่า ชื่อสมมุตินั้นแท้จริงแล้วคือใครในบันทึก **Chiangmai Record** เพื่อให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีตัวตนในหนังสือเชิงสารคดีของตนเอง

ต้องบอกว่าการแกะรอยเรื่องนี้เป็นเรื่องราวสนุกโดยเริ่มต้นจาก **Chiangmai Record** ปี พ.ศ.2462 ปีสุดท้ายที่ **แมคฟี** บันทึก และเป็นปีแรกที่ **มร.แคมป์เบลล์** เข้าสู่ล้านนา ซึ่งผู้เขียนพบว่าในปีนั้นมีชื่อนายห้างป่าไม้ของบริษัทแอ่งไกลสยามที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ลำปางรวมแปดชื่อ โดยสามชื่อเข้ามาสู่ล้านนาในปี พ.ศ. 2462 นั่นเอง ต่อมาได้ใช้วิธี ‘*ไม่ใช่-คัดออก*’ คือตัดชื่อคนที่ไม่ใช่หัวหน้าสถานีป่าไม้ออกทีละคนจากรายชื่อแปดคนนี้ โดยอาศัยเหตุผลด้านเดือนปีที่เข้าสู่ล้านนา รวมถึงปีที่ลาพักกลับอังกฤษ เทียบกับเดือนปีที่ **ออเวลล์** และ **สวอน** ปรากฏตัวในหนังสือ **Teak Wallah**

ด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้เหลือผู้อยู่ในข่ายเป็น **ออเวลล์** และ **สวอน** ในหนังสือ **Teak Wallah** สี่คน คือ 1) **มร.ดับเบิลยู เอ เอลเดอร์ (W A Elder)** 2) **มร.ฮิวซ์ เอิร์นเนสต์ มอนตาเกว มาร์ติน (Hugh Ernest Montague Martin)** 3) **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน (Harry L Norman)** และ 4) **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์ (F D Spencer)** อย่างไรก็ตามในบันทึก **Chiangmai Record** ระบุไว้ว่า **มร.เอลเดอร์** เป็น ‘*ผู้จัดการป่าไม้*’ ที่ลำปางในขณะนั้น ดังนั้นจึงเหลือ ‘*ผู้ช่วยผู้จัดการป่าไม้*’ หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า ‘*ผู้ช่วยป่าไม้*’ ซึ่งอยู่ในข่ายเป็นหัวหน้าสถานีฯ ที่ยาวและป่งเพียงสามคน

ใครคือ **ออเวลล์** หัวหน้าสถานีป่าไม้เมืองงาว และใครคือ **สวอน** หัวหน้าสถานีป่าไม้เมืองปงจากสามชื่อนี้? เป็นคำถามที่ยากจะ

ตอบหากไม่เผอิญไปพบว่าหนังสือ **Teak Wallah** ของ **แคมป์เบลล์** ได้ซ่อนข้อความไว้สองบรรทัดในบทหนึ่งของหนังสือ ที่บรรยายเกี่ยวกับเรื่องราวของ **ออเวลล์** ขณะผจญกับช้างตกมันกลางทุ่งนาริมฝั่งแม่น้ำาว โดย **แคมป์เบลล์** ระบุในท้ายบทนั้นว่า

“ขณะที่กำลังเขียนหนังสือเล่มนี้ได้รับข่าวที่น่าเศร้าสลดว่า **ออเวลล์** เสียชีวิตแล้วที่มณฑล Gloucestershire บ้านเกิดของเขา”

ข้อความนี้เป็นกุญแจสำคัญ! เพราะหนังสือ **Teak Wallah** ที่ **มร.แคมป์เบลล์** เขียนหลังกลับไปอังกฤษแล้วนั้น จัดพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2478 ดังนั้น **ออเวลล์** จึงน่าจะเสียชีวิตก่อนหน้านั้นไม่นาน

ในที่สุดจากการสืบค้นผ่านอินเทอร์เน็ตของผู้เขียนทำให้ทราบว่าผู้ที่เสียชีวิตที่เมือง Cheltenham มณฑล Gloucestershire ในปี พ.ศ.2477 คือ **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน** ส่วนอีกสองท่านคือ **มร.มาร์ติน** และ **มร.สเปนเซอร์** เสียชีวิตหลังจากนั้นอีกนานนับสิบๆ ปี ดังนั้นจึงยืนยันได้ว่าหัวหน้าสถานีป่าไม้่างว ซึ่งมีชื่อสมมุติในหนังสือ **Teak Wallah** ว่า **ออเวลล์** ก็คือ **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน** เรื่องนี้สอดคล้องกับข้อมูลจาก **Bangkok and Siam Directory** ในปี พ.ศ. 2457 ที่ระบุว่า **มร.แฮร์รี แอล นอร์มัน** เป็นผู้ช่วยป่าไม้คนหนึ่งของบริษัทสยามฟอเรสต์ (ชื่อเดิมของบริษัทฯ ที่เปลี่ยนมาเป็นแอ่งโกลสยามในปี พ.ศ.2461) อยู่ที่างวในปีนั้น

สำหรับสองท่านที่เหลือระหว่าง **มร.อิวิธ เอิร์นเนสต์ มองตากิว มาร์ติน** กับ **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์** ใครคือ **สวอน** นายห้างป่าไม้หัวหน้าสถานีเมืองปง? ซึ่งในหนังสือ **Teak Wallah** ได้กล่าวถึงวีรกรรมของบุคคลผู้นี้ในฐานะที่เป็นคนริเริ่มและควบคุมดูแลงานก่อสร้างรางรถไฟเล็กขนซุงไม้สักจากป่าแม่จุนมาส่งลอยน้ำแม่ยมที่เมืองปง จากข้อมูลเริ่มต้นเช่นนี้ จะมีลายแทงอะไรซ่อนไว้ในหนังสือ **Teak Wallah** ที่จะทำให้ไขปัญหานี้ได้อีกหรือไม่? ในที่สุดผู้เขียนไปพบข้อความประโยคหนึ่งในหนังสือเล่มดังกล่าวที่ระบุว่า

“**สวอน** ถูกส่งกลับไปอังกฤษเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับโครงการใช้รถไฟเล็กขนซุงไม้สักให้กับบรรดาผู้บริหารระดับสูงเพื่อขออนุมัติโครงการ ก่อนลงมือสร้างรางรถไฟ”

ดังนั้นการจะตอบปัญหาว่าใครคือ **สวอน** จึงต้องเริ่มจากการตอบสองคำถามคือ รางรถไฟเล็กสร้างเมื่อไหร่? ซึ่งไม่ได้ระบุไว้ในหนังสือ **Teak Wallah** และ ผู้ใดระหว่าง **มาร์ติน** กับ **สเปนเซอร์** กลับไปอังกฤษช่วงก่อนหน้าการสร้างรางรถไฟครั้งนั้น?

หลังจากสืบค้นอยู่พักใหญ่ผู้เขียนไปพบข้อความเล็กๆ โดยบังเอิญในหนังสือ **Asian Arcady** ซึ่งระบุว่ารางรถไฟเล็กสายนี้เริ่มสร้างเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2456 และยังพบข้อความใน **Chiangmai Record** อีกว่าบุคคลที่เดินทางกลับอังกฤษในปี พ.ศ. 2455 ประมาณหนึ่งปีก่อนสร้างรางรถไฟคือ **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์** นอกจากนั้นข้อมูลจาก **Bangkok and Siam Directory** ฉบับปี

พ.ศ. 2457 ยังระบุไว้ว่าเจ้าหน้าที่ของบริษัทสยามฟอเรสต์ที่เมืองปง ในปีนั้นมืออยู่เพียงสองคน คือ **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์** ผู้ช่วยป่าไม้ และ **มร.อาร์ บี ลอว์ (R B Law)** วิศวกร จากหลักฐานยืนยัน เหล่านี้ **สวอน** ในหนังสือ **Teak Wallah** ของ **แคมป์เบลล์** คงเป็นใครไปไม่ได้หากไม่ใช่ **มร.เอฟ ดี สเปนเซอร์**

นอกจากการสืบค้นข้อมูลของบุคคลที่เดิมไม่รู้ชื่อแต่ ‘รู้รายละเอียดเหตุการณ์’ ดังกรณีตัวอย่างข้างต้น (รวมถึงกรณี **ฆาตกรรม มร.เอ** ที่ป่าแม่หาดในหนังสือ **Teak Wallah** ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าคือ **มร.มิลเลอร์**) แต่บางครั้งก็เป็นในทางกลับกันคือรู้ชื่อบุคคล รู้ว่าทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ แต่ ‘ไม่รู้รายละเอียดเหตุการณ์’ มากพอจะนำมาเขียนเป็นเรื่องเป็นราว ดังกรณีของ **มร.ริชาร์ด วิลลอฟบี้ วูด (Richard Willoughby Wood)** ซึ่งทราบจากหนังสือ **De Mortuis: the story of the Chiang Mai Foreign Cemetery** ว่าเคยเป็นนายทหารที่พม่าสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ไม่รู้ว่าได้ร่วมเหตุการณ์สำคัญอะไรขณะรบกับญี่ปุ่น

ในกรณีนี้ผู้เขียนต้องใช้เวลาสืบค้นผ่านทางอินเทอร์เน็ตอยู่ระยะหนึ่งจนในที่สุดไปพบบันทึกของ **พันโท ที ดี เทย์เลอร์ (T D Taylor)** เมื่อปี พ.ศ. 2486 ชื่อว่า **Diary of Events Affecting the Operations 3rd Bn Burma Rifles** ที่ระบุตัวบุคคลและเหตุการณ์สู้รบที่เมืองมะละแหม่งอย่างละเอียดโดยมี **มร.ริชาร์ด วูด** ร่วมในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย ทำให้สามารถนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องราว

ในหนังสือ *De Mortuis: the story of the Chiang Mai Foreign Cemetery* จนสามารถเรียบเรียงข้อมูลใหม่เป็นลำดับขั้นตอนในสมัย
มร.ริชาร์ด วูด เป็นนายทหารที่พม่าระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

จะเห็นได้ว่าการเขียนหนังสือเล่มนี้บ่อยครั้งผู้เขียนไม่สามารถหาข้อมูลหรือหลักฐานอ้างอิงที่ตรงไปตรงมา จำเป็นต้องใช้ตรรกะ ความมีเหตุมีผล เพื่อแยกแยะและเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับเหตุการณ์ เสมือนเป็นการเล่นจิ๊กซอว์ข้อมูล ดังตัวอย่างที่ระบุข้างต้น ถึงแม้ไม่มีหลักฐานอ้างอิงตรงไปตรงมาแต่ด้วยตรรกะวิธีการเช่นนี้ ผวนกับการยืนยันข้อมูลหลายแหล่ง จึงมั่นใจว่าสิ่งที่เขียนในหนังสือน่าจะใกล้เคียงความจริงที่สุด อย่างน้อยก็ในสาระสำคัญ

เรื่องราวที่เขียนในหนังสือ ‘นายห้างป่าไม้ สืบชีวิตอดีตล้านนา’ นอกจากจะเป็นมรดกทางจิตใจที่ตกทอดไปยังลูก หลาน เหลน โหลน ของนายห้างป่าไม้ในช่วงเวลานั้น ทำให้เขาเหล่านั้นสามารถเชื่อมโยงรากเหง้าตนเองเข้ากับเหตุการณ์ในอดีตแล้ว ยังเป็นการเปิดเผยให้เห็นมุมเล็กๆ อีกมุมหนึ่งของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ล้านนา แต่ก็เป็นมุมที่น่าสนใจ เพราะเป็นเรื่องราวของกลุ่มคนที่แม้ไม่ใช่ผู้ยิ่งใหญ่ระดับนักการทูตชาติตะวันตก ที่มีอิทธิพลคับบ้านคับเมืองในสมัยนั้น แต่ก็นับว่าเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจและสังคมของดินแดนแถบนี้ไม่น้อย

ดัชนีนายห้างป่าไม้

เกรย์ เจมส์ (Gray James) ต้นสกุล จันทน์เกษร ในสยาม หน้า 81, 88, 120-123, 132, 242

ควิรีเปอล อาร์เธอร์ โลออนเนล (Queripel Arthur Lionel) ต้นสกุล ควิรีเปอล/กิริติपाल ในสยาม หน้า 88, 108, 141-149

แคมป์เบลล์ เรจินัลด์ (Campbell Reginald) หน้า 177, 181-183, 201-204, 207, 209, 232, 249-252, 254

ชีค มาเรียน อัลฟองโซ (Cheek Marion Alphonso) ต้นสกุล ชิกรัตน์ ในสยาม หน้า 8, 29, 31, 35-40, 43-50, 53-62, 68, 85, 119, 171

เชอร์ริฟ เจ ดับเบิลยู (Sheriff J W) หน้า 84, 90, 109

ดิบบ์ วิลเลียม เรจินัลด์ (Dibb William Reginald) ต้นสกุล ดิบบ์/ทิพยวาน ในสยาม หน้า 88, 109, 131-139, 141, 166, 258

นอร์มัน แฮร์รี แอล (Norman Harry L) หน้า 166, 176, 181-184, 186-190, 232, 241, 251-252

เบน วิลเลียม จี (Bain William G) ต้นสกุล เบน ในสยาม หน้า 24, 154-159, 166

แฟร์ แฟรงค์ อาร์ (Frere Frank R) ต้นสกุล แฟร์ ในสยาม หน้า 225-229

มาร์ติน ฮิวส์ เอิร์นเนสต์ มอนตากิว (Martin Hugh Ernest Montague) ต้นสกุล มาร์ติน ในสยาม หน้า 160-164, 166, 175, 225-227, 229-230, 251-253

มิลเลอร์ อีแวน แพทริก (Miller Evan Patrick) หน้า 88, 93-95, 254

ดัชนีนายห้างป่าไม้

แมคฟี เดวิด เฟลมมิง (Macfie David Fleming) ต้นสกุล แมคฟี ในสยาม
หน้า 51, 57, 79-81, 88, 116, 123-130, 151, 154, 217, 247, 250-251

เลียวโนเวนส์ หลุยส์ โทมัส (Leonowens Louis Thomas) ต้นสกุล เลียวโน
เวนส์ ในสยาม หน้า 29, 36-38, 40-46, 49-56, 62-69, 80, 82, 85, 88,
108, 110, 112-113, 115-116, 119, 121, 124-125, 143, 155, 159, 247

วูด ริชาร์ด วิลลอฟบี้ (Wood Richard Willoughby) หน้า 212, 214-224,
254-255

วูด วิลเลียม วิลลอฟบี้ (Wood William Willoughby) หน้า 82, 88, 116,
121, 166, 214

สเปนเซอร์ เอฟ ดี (Spencer F D) หน้า 176, 193-196, 198-200, 230,
251-254

อินส์ลีย์ ชาลส์ เบอร์นาร์ด (Ainslie Charles Bernard) ต้นสกุล อินส์ลีย์ ใน
สยาม หน้า 126, 149-153

เอลเดอร์ ดับเบิลยู เอ (Elder W A) หน้า 161, 166, 175, 194, 240-241,
251

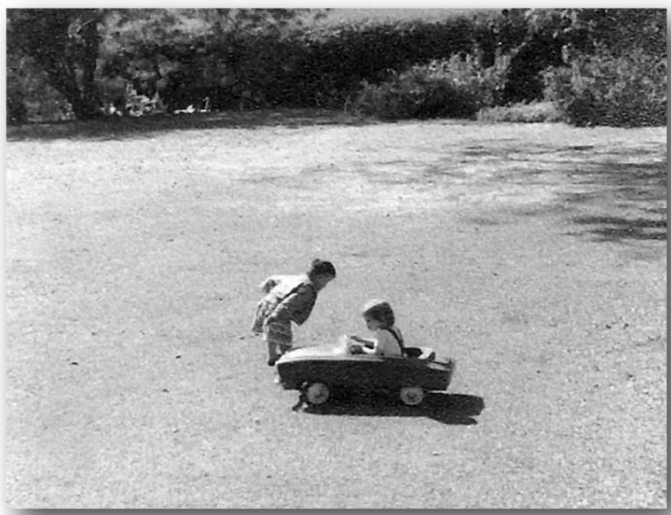
ฮัทชินสัน อี ดับเบิลยู (Hutchinson E W) หน้า 94

ฮัฟฟ์แมน พี เอ (Huffman P A) หน้า 84

ฮาร์ตเลย์ เอวิลิน กาย สจวร์ต (Hartley Evelyn Guy Stuart) ต้นสกุล ฮาร์ต
เลย์ ในสยาม หน้า 212, 225, 229-236, 241, 258

เกี่ยวกับผู้เขียน

- เกิดในตระกูลคนทำป่าไม้ โดยเป็นลูกของ นายเกียรติ วัฒนานิกร นายห้างป่าไม้ผู้ช่วย มร.สจวร์ต ฮาร์ดลีย์ ผู้จัดการบริษัทป่าไม้แองโกลไทย และยังเป็นหลานของ มร.วิลเลียม เจริญลัด คิบป์ นายห้างป่าไม้บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา
- สมัยเด็ก วังเล่นในสำนักงานใหญ่ของบริษัทป่าไม้แองโกลไทย ที่อำเภอองาว

ผู้เขียนขณะเล่นกับ แคลร์ ลูกสาว มร.ฮาร์ดลีย์ ที่สนามหญ้า
หน้าบ้านพักผู้จัดการป่าไม้บริษัทแองโกลไทย อำเภอองาว
ประมาณปี พ.ศ. 2494-2495

- **พอโตขึ้น** ไปสำเร็จการศึกษาจากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก่อนรับทุนโคลัมโบไปจบปริญญาเอกจากภาควิชาวิศวกรรมเหมืองแร่ มหาวิทยาลัยสเตรทไคลด์ เมืองกลาสโกว์ สกอตแลนด์
- **พอแกล้ง** ไปทำหน้าที่หลายอย่าง ตั้งแต่ประธานกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาระดับชาติ นายกสมาคมมหาวิทยาลัย ประธานกรรมการบริหารสถาบันวิจัย (องค์การมหาชน) ประธานวิทยาลัยพยาบาล ฯลฯ